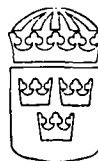

Regeringens proposition

1988/89:117

om rättshjälpens organisation, m. m.

Prop.
1988/89:117

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringens protokoll den 2 mars 1989.

På regeringens vägnar

Ingvar Carlsson

Laila Freivalds

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen tas först och främst upp frågor rörande administrationen och beslutsbefogenheterna inom rättshjälpssystemet. I det hänseendet föreslås att en domstols befattning med ett rättshjälpssärende skall upphöra i och med att den rättsliga angelägenheten avgörs. Att fastställa rättshjälpavgift och tilläggsavgift, verkställa avräkning m. m. skall i fortsättningen göras av en särskild rättshjälpsmyndighet med stöd av ADB-teknik. Den nya myndigheten ersätter de nuvarande rättshjälpsnämnderna. Myndighetens beslut liksom andra förvaltningsmyndigheters beslut i rättshjälpssärenden skall kunna överklagas till en särskild rättshjälpsnämnd, som knyts till rättshjälpsmyndigheten. Rättshjälpsmyndigheten och rättshjälpsnämnden föreslås lokaliserade till Sundsvall.

I propositionen tas vidare upp ett par frågor rörande rätten till allmän rättshjälp. Det föreslås att allmän rättshjälp skall kunna beviljas i fastighetstvister i sådana fall där den rättssökandes kostnader i tvisten har uppgått till ett så högt belopp att rättsskyddsförsäkringen inte längre täcker kostnaderna. Det föreslås också att möjligheterna att få allmän rättshjälp utvidgas i angelägenheter som rör ersättning till patienter för behandlingskada och läkemedelskada.

Lagändringarna som gäller allmän rättshjälp i fastighetstvister och i patientskadefall föreslås träda i kraft den 1 juli 1989. Övriga lagändringar, som är en följd av den föreslagna omorganisationen, föreslås träda i kraft den dag regeringen bestämmer. Målsättningen är att detta skall kunna ske senast den 1 januari 1991.

1 Förslag till

Lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429)

Härigenom föreskrivs i fråga om rättshjälpslagen (1972:429)¹

dels att 5 a och 29 §§ skall upphöra att gälla.

dels att i 18, 21, 22, 25, 34, 43, 45 och 47 §§ ordet "rättshjälpsnämnd" i olika böjningsformer skall bytas ut mot "rättshjälpsmyndighet" i motsvarande form.

dels att 3, 4, 5, 8, 28, 30, 31, 32, 33 och 49 §§ samt rubrikerna närmast före 31 och 33 §§ skall ha följande lydelse,

dels att rubriken närmast före 27 § skall lyda "Betaling och fastställande av rättshjälpsavgift och tilläggsavgift, avräkning med den rättssökande, biträde och bodelningsförrättare,"

dels att i lagen skall införas fem nya paragrafer, 8 a, 31 b, 31 c, 33 a och 33 b §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

För handläggning av vissa ärenden om rättshjälp finns *rättshjälpsnämnder*. *Verksamhetsområde för rättshjälpsnämnd bestämmes av regeringen.*

För handläggning av vissa ärenden om rättshjälp finns *en rättshjälpsmyndighet*.

Skall ärende om allmän rättshjälp handläggas av rättshjälpsnämnd, upptages ärendet av den rättshjälpsnämnd inom vars verksamhetsområde den rättssökande är bosatt eller, om den rättssökande är dödsbo, den avlidne var bosatt. I fråga om den som ej är bosatt i landet eller dödsbo efter den som ej var bosatt här, upptages ärendet av den rättshjälpsnämnd som regeringen bestämmer.

Skall ärende om rättshjälp genom offentligt biträde handläggas av rättshjälpsnämnd, upptages ärendet av den rättshjälpsnämnd inom vars verksamhetsområde den som åtgärden avser är bosatt eller, i fråga om den som ej är bosatt i landet, av den rättshjälpsnämnd som regeringen bestämmer.

Om ersättning för utlägg vid rådgivning skall fastställas, skall ärendet handläggas av den rättshjälpsnämnd inom vars verksamhetsområde advokatbyrån är belägen.

Rättshjälpsnämnd står under till-

¹ Lagen omtryckt 1983:487. Senaste lydelse av 5 a § 1988:1295.

syn av domstolsverket.

*Regeringen får förordna att rätts-
hjälpnsämnd skall vara delad i av-
delningar. Vad som föreskrives om
nämnd äger motsvarande tillämp-
ning på sådan avdelning.*

4 §²

Rättshjälpnsämnd består av ordförande, som skall vara lagfaren och erfaren i domarvärv, samt fyra andra ledamöter. Av dessa skall två vara advokater, en anställd på allmän advokatbyrå och en enskilt verksam. De två övriga skall vara svenska medborgare och får inte vara underåriga eller ha förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken.

För prövning av överklaganden i vissa fall enligt denna lag finns en rättshjälpnsämnd. Den består av en ordförande, som skall vara eller ha varit ordinarie domare, samt fyra andra ledamöter. Av dessa skall två vara advokater, varav en anställd på allmän advokatbyrå och en enskilt verksam. Samtliga ledamöter skall vara svenska medborgare och får inte vara underåriga eller ha förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken.

Regeringen utser ordförande och övriga ledamöter för viss tid. För ordförande skall finnas en eller flera ersättare. Bestämmelserna om ordförande äger motsvarande tillämpning på ersättare. I övrigt får regeringen utse erforderligt antal ersättare.

5 §

*Rättshjälpnsämnd är beslutför med ordföranden och minst två andra ledamöter, av vilka en *icke* är advokat. Vid avgörande av ärende, som är av principiell betydelse eller annars av särskild vikt, skall dock samtliga ledamöter *deltaga*.*

*Rättshjälpnsämnden är beslutför med ordföranden och minst två andra ledamöter, av vilka en *inte* är advokat. Vid avgörande av ärende, som är av principiell betydelse eller annars är av särskild vikt, skall dock samtliga ledamöter *delta*.*

Rättegångsbalkens regler om omröstning i tvistemål äger motsvarande tillämpning när ärende avgöres av rättshjälpnsämnd. Ordföranden skall dock säga sin mening först.

I den utsträckning regeringen bestämmer får tjänsteman vid rättshjälpnsämnden på nämndens vägnar slutligt pröva rättshjälpsärende.

8 §³

Allmän rättshjälp får ej beviljas

1. i angelägenhet som skall prövas eller på annat sätt behandlas utom riket, om ej den rättssökande är bosatt här och särskilda skäl föreligger för rättshjälp.

2. utlänningar som varken är eller tidigare varit bosatta här, om det inte finns särskilda skäl för rättshjälp.

² Senaste lydelse 1988:1295.

³ Senaste lydelse 1988:213.

3. den som är eller har varit näringsidkare i angelägenhet som har uppkommit i hans näringsverksamhet, om det inte finns skäl för rättshjälp med hänsyn till verksamhetens art och begränsade omfattning, hans ekonomiska och personliga förhållanden och omständigheterna i övrigt.

4. i fråga om anspråk som överlåtits till den rättssökande, om överlåtelserna kan antagas ha ägt rum i syfte att åstadkomma fördel vid prövning av begäran om rättshjälp.

5. för upprättande av självdeklaration,

6. för upprättande av äktenskapsförord, testamente eller gåvohandling.

7. i angelägenhet rörande bodelning, om det inte med hänsyn till boets beskaffenhet och makarnas eller sambornas personliga förhållanden finns särskilda skäl för rättshjälp,

8. om frågan om rättshjälp kan anstå till dess en annan rättslig angelägenhet, vari anspråket stöder sig på väsentligen likartad grund, har avgjorts slutligt.

9. ägaren eller tidigare ägare av en fastighet eller en byggnad i angelägenhet som avser fastigheten eller byggnaden, om han har eller borde ha haft rättsskydds försäkring eller något annat liknande rättsskydd som omfattar angelägenheten,

9. ägaren eller tidigare ägare av en fastighet eller en byggnad i angelägenhet som avser fastigheten eller byggnaden, om han har eller borde ha haft rättsskydds försäkring eller något annat liknande rättsskydd som omfattar angelägenheten *och något annat inte följer av andra stycket.*

10. i angelägenhet rörande trafikskadeersättning enligt trafikskadelagen (1975:1410) eller rörande skadestånd som kan betalas från en föreliggande ansvarsförsäkring; dock får rättshjälp beviljas den skadelidande om angelägenheten är anhängig vid domstol eller rör enbart annan skada än personskada.

11. den som ej har befogat intresse av att få sin sak behandlad.

I fall som avses i första stycket 9 får rättshjälp beviljas när den rättssökandes egna kostnader i angelägenheten har uppgått till minst tre gånger det basbelopp som anges i 6 § första stycket. Därvid beaktas endast kostnader av sådant slag som kan antas komma att betalas från den rättssökandes rättsskydd eller, om något sådant inte finns, kostnader som avses i 9 § andra stycket.

I fråga om visst slag av ärenden som är talrikt förekommande och normalt av enkel beskaffenhet kan regeringen förordna att allmän rättshjälp ej skall beviljas.

Under förutsättning av ömsesidighet kan regeringen förordna att medborgare i en viss främmande stat och den som, utan att vara medborgare i den staten, är bosatt där skall vara likställd med svensk medborgare i fråga om allmän rättshjälp.

8 a §

Vid prövningen av en ansökan om allmän rättshjälp i angelägenhet som rör ersättning till en patient för behandlingsskada eller läkemedelskada skall särskild hänsyn tas till den rättssökandes personliga förhållanden.

28 §

I mål eller ärende vid domstol skall domstolen fastställa rätts-hjälpsavgiften och i förekommande fall tilläggsavgiften i samband med att den fastställer ersättning till biträde. Finns ej biträde eller begär biträdet ej ersättning, fastställs rätts-hjälpsavgiften när domstolen skiljer målet eller ärendet från sig eller när rättshjälpen upphör. Vad nu sagts gäller även om rättshjälpsavgift och tilläggsavgift tidigare har fastställts för den rättssökande.

Rättshjälpsmyndigheten skall fastställa den rättssökandes rätts-hjälpsavgift och tilläggsavgift, så snart kostnaderna för rättshjälpen är slutligt bestämda. Skulle ytterligare kostnader visa sig sedan avgiften fastställts, får dock ny avgift fastställas.

Är den rättsliga angelägenheten ej anhängig vid domstol, skall rätts-hjälpsnämnden fastställa rätts-hjälpsavgiften och tilläggsavgiften. Därvid skall första stycket tillämpas.

30 §⁴.

När myndighet fastställt rätts-hjälpsavgiften och i förekommande fall tilläggsavgiften skall genom dess försorg avräkning göras med den rättssökande och med biträde eller bodelningsförrättare.

Från ersättning till biträde eller bodelningsförrättare enligt 22 § skall avräknas vad den rättssökande enligt 27 § är skyldig att utge till denne. Understiger ersättningen vad som skall avräknas, svarar biträdet eller bodelningsförrättaren, om kostnader utöver dennes ersättning uppkommit för rättshjälpen, mot staten för mellanskillnaden.

Fastställs rätts-hjälpsavgiften och tilläggsavgiften till lägre belopp än det som den rättssökande inbetalat,

Avräkning görs av rättshjälps-myndigheten. Avräkning med den rättssökande sker så snart rätts-hjälpsavgiften och tilläggsavgiften har fastställts. Avräkning med biträde eller bodelningsförrättare görs när ersättning till denne har fast-ställts.

Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, domstolsverket meddelar närmare föreskrifter om avräkningen.

⁴ Senaste lydelse 1988:213.

får återbetalning av mellanskillnaden anstå, om det finns anledning anta att högre belopp kommer att fastställas på grund av ytterligare kostnader för rättshjälpen.

Motparts ersättningsskyldighet för kostnad för allmän rättshjälp

I fråga om part som åtnjuter allmän rättshjälp i mål eller ärende vid domstol äger i fråga om kostnaderna för rättshjälpen bestämmelse i lag om parts rättegångskostnad tillämpning utom beträffande ersättning för ränta. Motpart eller annan som är ersättningsskyldig för sådana kostnader skall åläggas att utge ersättning enligt vad som sägs i 33 §.

Om det döms till äktenskapsskillnad mellan makar efter gemensam ansökan och den ena maken har åtnjutit allmän rättshjälp, skall rätten ålägga den andra maken att betala staten hälften av kostnaderna för rättshjälpen. Om maximibeloppet för den andra makens rättshjälpsavgift skulle ha varit lägre än hälften av rättshjälpskostnaderna, skall åläggandet dock begränsas till vad som motsvarar maximibeloppet. Ersättningsskyldighet skall inte åläggas, om beloppet understiger en viss av regeringen fastställd gräns. Ersättningsskyldighet skall heller inte åläggas om det med hänsyn till omständigheterna annars är obilligt.

Har bodelningsförrättare förordnats och har ena maken eller sambon åtnjutit allmän rättshjälp, skall rättshjälpsnämnden med motsvarande tillämpning av andra stycket besluta om kostnaderna för bodelningsförrättaren och för utredning som denne har föranställt om. Beslutet om ersättningsskyldighet får verkställas enligt vad som är föreskrivet om allmän domstols dom.

Ersättningsskyldighet för rätts-hjälpskostnader

31 §⁵

Bestämmelser i lag om ansvar för motparts kostnader i rättegång eller annat motsvarande förfarande gäller även i fråga om motpartens rättshjälpskostnader. Ersättning för ränta skall dock inte betalas.

Den som är ersättningsskyldig för rättshjälpskostnader skall till den rättssökande betala ett belopp som motsvarar dennes rättshjälpsavgift och tilläggsavgift. Återstoden skall betalas till staten. Om den ersättningsskyldige har ålagts att ersätta endast en del av rättshjälpskostnaderna, skall han betala ersättningen till den rättssökande och till staten med motsvarande fördelning.

Om rättshjälp har beviljats i ett ärende angående verkställighet enligt utsökningsbalken, skall sådan särskild avgift enligt förordningen (1981:1185) om utsökningsavgifter som har tagits ut av motparten fördelas enligt bestämmelserna i andra stycket.

⁵ Senaste lydelse 1988:213.

Om den rättssökandes rättshjälpsavgift och tilläggsavgift tillsammans med den ersättning som maken har ålagts att betala enligt andra och tredje styckena eller som medpart har ålagts att betala enligt 31 a § överstiger rättshjälpskostnaderna, skall den rättssökande berättigas att få tillbaka den överskjutande delen.

Skall i annat fall beslut meddelas om fördelning av kostnader mellan parter, är därom gällande bestämmelser motsvarande tillämpning i fråga om kostnaderna för allmän rättshjälp åt part. Därvid skall betalningsskyldighet åläggas för dessa kostnader i deras helhet eller till viss kvotdel utan angivande av bestämt belopp.

31 b §

Om rätten dömer till äktenskapskillnad efter gemensam ansökan av makar och endast den ena maken har rättshjälp, är den andra maken skyldig att betala hälften av rättshjälpskostnaderna till staten. Han är dock inte skyldig att betala mer än vad som motsvarar det maximala belopp för rättshjälpsavgift som skulle ha gällt för honom om han haft allmän rättshjälp.

Ersättningsskyldighet enligt första stycket föreligger inte om beloppet understiger en viss av regeringen fastställd gräns, om den make som inte har rättshjälp haft kostnader för eget ombud som överstiger avgiften för en timmes rådgivning enligt denna lag eller om det annars är oskäligt med hänsyn till omständigheterna.

Om en bodelningsförrättare har förordnats i ett ärende där endast den ena maken eller sambon har rättshjälp, är den andra maken eller sambon skyldig att enligt de grunder som anges i första och andra styckena betala kostnaderna för bodelningsförrättaren och för utredning som denne har beslutat om.

31 c §

Om den rättssökande genom värdslöshet eller försummelse har orsakat ökade kostnader för rätts-hjälpen, skall han ersätta staten dessa kostnader oavsett hur ansvaret för rätts-hjälpskostnaderna i övrigt skall fördelas. Motsvarande gäller den rättssökandes ställföreträdare.

32 §⁶

När mål eller ärende i vilket part har allmän rättshjälp avgörs, skall beslut samtidigt meddelas angående ersättningsskyldighet enligt 31 eller 31 a §.

När en borgenär har beviljats allmän rättshjälp i angelägenhet som rör försättande i konkurs, skall beslut om ersättningsskyldighet meddelas senast i samband med att utdelningen i konkursen fastställs.

Om summan av rättshjälpsavgiften, tilläggsavgiften och den ersättning som medpart eller annan har ålagts att betala med stöd av 31 a eller 31 b §§ överstiger rätts-hjälpskostnaderna, skall den rättssökande få tillbaka den överskjutande delen av staten.

Om ersättning enligt 22 § till biträde eller bodelningsförrättare har fastställts till ett lägre belopp än summan av rättshjälpsavgiften och tilläggsavgiften, svarar denne mot staten, inom ramen för mellanskillnaden, för de rätts-hjälpskostnader som överstiger ersättningen.

Fördelning av ersättning mellan staten och den som haft allmän rättshjälp

Förfarandet då ersättningsskyldighet för rätts-hjälpskostnader fastställs

33 §

Om motpart eller annan enligt 31 § första eller femte stycket har ålagts ersättningsskyldighet för rätts-hjälpskostnader, skall ersättningen betalas till den rättssökande med belopp som motsvarar rätts-hjälpsavgiften jämte tilläggsavgift och till staten med återstoden.

Om ersättningsskyldighet inte har ålagts till fullt belopp skall vad i första stycket sägs om rätts-hjälpsavgift och tilläggsavgift avse de delar härav som svarar mot fördelningen av ersättningsskyldigheten.

Har allmän rättshjälp beviljats sökande i ärende angående verkställighet enligt utsökningsbalken, skall bestämmelserna i första och andra styckena om ersättning tillämpas

I samband med att handläggningen avslutas i ett mål eller ärende i vilket part har allmän rättshjälp skall beslut meddelas om vilket belopp som skall betalas enligt 31 § första stycket och 31 a-c §§. Om beslutet meddelas av annan än domstol eller rätts-hjälpsmyndigheten, skall betalningsskyldigheten bestämmas till att avse kostnaderna i deras helhet eller viss kvotdel utan att ett bestämt belopp anges.

När en borgenär har beviljats allmän rättshjälp i en angelägenhet som rör försättande i konkurs, skall beslut om ersättningsskyldighet meddelas senast i samband med att utdelningen fastställs.

⁶ Senaste lydelse 1988:213.

också i fråga om särskild avgift enligt förordningen (1981:1185) om utsokningsavgifter som i ärendet uttagits hos motparten.

33 a §

Beslut enligt 28 §, 31 § andra och tredje styckena samt 32 § får fattas av rättshjälpsmyndigheten genom automatisk databehandling av uppgifter i ett av myndigheten fört register över rättshjälpskostnader.

33 b §

Beslut om ersättningskyldighet för rättshjälpskostnader enligt 31 § andra och tredje styckena och 31 b § tredje stycket får verkställas enligt bestämmelserna i utsokningsbalcken.

49 §⁷

I fråga om talan mot domstols beslut enligt denna lag tillämpas vad som i allmänhet gäller om talan mot beslut av domstolen.

Beslut enligt denna lag av *rättshjälpsnämnd* eller annan förvaltningsmyndighet som ej omfattas av första stycket överklagas hos *besvärsnämnden*. Beslut av utskrivningsnämnd överklagas dock hos psykiatriska nämnden.

Beslut av advokat eller biträdande jurist på allmän advokatbyrå får inte överklagas.

Talan får ej föras mot besvärsnämndens eller psykiatriska nämndens beslut enligt denna lag.

Beslut enligt denna lag av *rättshjälpsmyndigheten* eller annan förvaltningsmyndighet som ej omfattas av första stycket överklagas hos *rättshjälpsnämnden*. Beslut av utskrivningsnämnd överklagas dock hos psykiatriska nämnden.

Rättshjälpsnämndens och psykiatriska nämndens beslut enligt denna lag får inte överklagas.

Denna lag träder i kraft, i fråga om 8 och 8 a §§ den 1 juli 1989, och i övrigt den dag regeringen bestämmer.

⁷ Senaste lydelse 1988:213.

Lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)

Härigenom föreskrivs att 9 kap. 10 § sekretesslagen (1980:100)¹ skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

9 kap.

10 §

Sekretess gäller hos *rättshjälpsnämnd, besvärsnämnden för rättshjälpen* samt domstolsverket i ärende om rättshjälp

1. för uppgift som angår den rättsliga angelägenhet som ärendet avser.

2. för uppgift om enskilda personliga eller ekonomiska förhållanden i övrigt, om det kan antas att den enskilde lider skada eller men om uppgiften röjs.

Sekretessen enligt denna paragraf gäller inte beslut i ärendet.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst femtio år.

Sekretess gäller hos *rättshjälpsmyndigheten, rättshjälpsnämnden* samt domstolsverket i ärende om rättshjälp

1. för uppgift som angår den rättsliga angelägenhet som ärendet avser.

2. för uppgift om enskilda personliga eller ekonomiska förhållanden i övrigt, om det kan antas att den enskilde lider skada eller men om uppgiften röjs.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

¹ Lagen omtryckt 1988:9.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 2 mars 1989

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Feldt, Hjelm-Wallén, S. Andersson, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Hellström, Johansson, Hulterström, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist, Thalén, Nordberg, Engström, Freivalds, Wallström, Löow, Persson

Föredragande: statsrådet Freivalds

Proposition om rättshjälpens organisation, m. m.

1 Inledning

Regeringen uppdrog i februari 1987 åt domstolsverket att förbereda övergången till ADB-teknik vid hantering av rättshjälpsärenden. I uppdraget ingick bl. a. att föreslå lämpliga rutiner samt att ta fram underlag för beslut om systemkonstruktion och upphandling av utrustning. Verket fick även i uppdrag att lägga fram förslag om hur rättshjälpens administration bör vara organiserad i framtiden. Uppdraget fullgjordes i och med att verket i december 1987 till regeringen överlämnade rapporten ADB- hantering av rättshjälpsärenden m. m. (DV rapport 1987:11). Rapporten har remissbehandlats.

Den 1 juli 1988 trädde omfattande ändringar i rättshjälpslagen (1972:429, RHL) i kraft (prop. 1987/88:73, JuU 21, rskr. 193, SFS 1988:213). Vid riksdagsbehandlingen av lagstiftningsärendet frångicks regeringsförslaget i ett par avseenden, där riksdagen anvisade andra lösningar och uppdrog åt regeringen att närmare utarbeta förslag. Med anledning av riksdagens beslut upprättades under våren 1988 inom justitiedepartementet promemorian (Ds 1988:43) Ett par frågor om allmän rättshjälp i fastighetstvister och patientskadeärenden. Promemorian har remissbehandlats.

Jag avser nu att ta upp de frågor som behandlats i domstolsverkets rapport och i departementspromemorian. Till protokollet i detta ärende bör fogas sammanfattningar av rapporten och promemorian som *bilaga 1 och 2* samt förteckningar över remissinstanserna som *bilaga 3 och 4*.

Sammanställningar över remissyttrandena har upprättats inom justitiedepartementet och finns tillgängliga i lagstiftningsärendet (dnr 88 – 198 och 88 – 2410).

Jag vill också nämna att jag har inhämtat yttrande från datainspektionen enligt 2 a § datalagen (1973:289) angående det register över rättshjälpsärenden som, enligt vad jag strax skall återkomma till, avses föras med hjälp av ADB.

Jag skall i detta ärende vidare ta upp en fråga om justering av reglerna i RHL med hänsyn till regeringsformens krav på svenskt medborgarskap för ledamöter i rättshjälpsnämnd (jfr JuU 1987/88:18). Jag tar upp den frågan i specialmotiveringen till 4 § RHL.

Regeringen beslutade den 19 januari 1989 att inhämta *lagrådets yttrande* över förslagen om ändringar i RHL och i sekretesslagen (1980:100). De lagförslag som remitterades till lagrådet bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 5*. Lagrådets yttrande, som avgavs den 23 februari 1989, bör fogas till protokollet som *bilaga 6*.

Lagrådet har i sitt yttrande i allt väsentligt godtagit lagförslagen, men har framställt erinringar i några hänseenden. I samband med att jag behandlar de olika sakfrågor och de enskilda paragrafer som berörs av yttrandet tar jag upp lagrådets synpunkter. I förhållande till lagrådsremissen kommer jag att föreslå några mindre ändringar av redaktionell natur.

2 Allmän motivering

2.1 Organisationsfrågor

2.1.1 Bakgrund

Frågor som rör rättshjälpens organisation och utnyttjande av ADB-teknik vid hanteringen av rättshjälpsärenden har tidigare behandlats av rättshjälpskommittén (Ju 1982:01), som i delbetänkandet (Ds Ju 1983:9) ADB-hanteringen av rättshjälpsärenden lade fram förslag om hur ADB-tekniken kan utnyttjas vid hanteringen av ärenden om allmän rättshjälp och rättshjälp åt misstänkt i brottmål. Betänkandet remissbehandlades och fick ett i huvudsak positivt mottagande. Flera instanser uttryckte emellertid den åsikten att förslagen endast kunde betraktas som en idéskiss och att ytterligare utredning krävdes för att man skulle kunna ta slutlig ställning till frågorna.

Rättshjälpskommittén återkom i sitt huvudbetänkande (SOU 1984:66) Den allmänna rättshjälpen (s. 215–217) med förslag om hur bl. a. rutiner-na vid avräkning mellan staten och den rättssökande borde utformas och regleras, om man använder ADB-teknik. Förslagen i den delen möttes emellertid vid remissbehandlingen av stark kritik från vissa håll. Även i betänkandet (SOU 1985:4) Rättshjälp. Offentliga biträden, organisationsfrågor m. m. behandlade kommittén frågor om rättshjälpens framtida organisation. Kommittén föreslog bl. a. en ny ordning för överklagande av beslut som har fattats av rättshjälpsnämnd.

En slutsats som kunde dras av rättshjälpskommitténs arbete var att flera moment i rättshjälps hanteringen väl lämpade sig för hantering med hjälp av ADB-teknik. Detta gällde framför allt avräkningsförfarandet, dvs. den ekonomiska uppgörelsen mellan bl. a. den rättssökande, biträdet och staten efter att den rättsliga angelägenheten har avslutats.

Ytterligare utredning behövdes emellertid. Som tidigare nämnts fick domstolsverket i uppdrag att göra utredningen. Målsättningen för arbetet

var att skapa en effektivare hantering av rättshjälpsärenden till en lägre kostnad än i dag.

Den ADB-lösning som domstolsverket föreslår ansluter i stor utsträckning till de förslag som rättshjälpskommittén lade fram i sina betänkan- den. Verket föreslår också förändringar av rättshjälps organisation och författningsändringar.

2.1.2 Beslutsbefogenheterna

Mitt förslag: Huvuddragen i den nuvarande organisationen behålls. Vissa förändringar genomförs dock. Domstolens befattning med ett rättshjälpsärende upphör i och med att dess handläggning av den rättsliga angelägenheten avslutas. De åtgärder som skall vidtas där- efter skall utföras centralt med hjälp av ADB.

Domstolsverkets förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser har ställt sig bak- om domstolsverkets förslag.

Skälen för mitt förslag: RHL trädde i kraft den 1 juli 1973. Enligt den ursprungliga lydelsen av lagen fick domstolarna i mål eller ärenden som handlades där fatta beslut endast i fråga om ersättning till biträden o. d. Övriga beslut, t. ex. beviljande av rättshjälp och förordnande av rätts- hjälpsbiträde, fattades av rättshjälpsnämnderna som var sex till antalet. I ett inledande skede av ett rättshjälpsärende, så länge kostnaderna för rättshjälpen inte översteg det bidrag till kostnaderna som den rättssökande själv skulle betala, kunde en advokat eller en biträdande jurist på en advokatbyrå provisoriskt bevilja rättshjälp utan beslut av rättshjälps- nämnd. I fråga om offentligt biträde fattades besluten alltid av rättshjälps- nämnd.

Kort tid efter lagens ikraftträdande riktades kritik mot det sätt på vilket rättshjälpen organiserats. Systemet ansågs byråkratiskt och svårbegripligt och ägnat att fördröja handläggningen av de rättsliga angelägenheterna. En utredning, rättshjälpsutredningen (Ju 1975:07), tillsattes. Dess arbete, som redovisades i betänkandet (SOU 1977:49) Översyn av rättshjälps- systemet, ledde till att man år 1980 införde ett nytt system, som alljämt tillämpas (jfr prop. 1978/79:90, JuU 30, rskr 268, SFS 1979:240).

Enligt det nuvarande systemet beslutar domstolar i frågor om allmän rättshjälp i de mål eller ärenden som handläggs där. Advokater och deras biträdande jurister har rätt att helt på egen hand bevilja allmän rättshjälp i vissa familjerättsliga angelägenheter. I övriga fall beviljas allmän rättshjälp av rättshjälpsnämnd.

I fråga om offentligt biträde gäller numera som huvudprincip att besluts- befogenheterna tillkommer den myndighet som handlägger det mål eller ärende vari biträde kan förordnas. Undantag gäller för ärenden hos social- nämnd och för utlänningsärenden. Länsrätt beslutar om offentligt biträde i ärenden hos socialnämnd medan motsvarande beslut i utlänningsärenden fattas av rättshjälpsnämnd.

I det förslag till ny utlänningslag som nyligen har remitterats till lagrådet föreslås att beslutsbefogenheterna såvitt gäller rättshjälp i utlänningsärenden från och med den 1 juli 1989 i stor utsträckning skall överföras till statens invandrarverk och polismyndigheterna. Den myndighet som handlägger utlänningsärendet skall besluta även i rättshjälpsfrågan. Om det i ett ärende hos polismyndighet är aktuellt att avslå en ansökan, skall dock rättshjälpsnämnd besluta även i fortsättningen.

I och med att en stor del av beslutsfunktionerna inom rättshjälpen genom 1980 års reform flyttades från rättshjälpsnämnderna till advokater och domstolar minskade arbetsbelastningen hos nämnderna och antalet nämnder reducerades från sex till fyra.

En rättshjälpsnämnd består av en ordförande, som skall vara lagfaren och erfaren i domarvärv, och fyra andra ledamöter. Av dessa skall två vara advokater, en anställd på allmän advokatbyrå och en enskilt verksam. Vid rättshjälpsnämnden finns ett kansli. Nämnden får lämna över till tjänstemän vid kansliet att avgöra ärenden som inte är av större vikt eller av principiell betydelse. För prövning av överklaganden enligt rättshjälpslagen finns besvärsnämnden för rättshjälpen. Besvärsnämnden består av en ordförande och sex andra ledamöter. Ordföranden och ytterligare en ledamot skall vara lagfarna och erfarna i domarvärv. Av övriga ledamöter skall två vara advokater, en anställd på allmän advokatbyrå och en enskilt verksam. Besvärsnämnden är administrativt knuten till domstolsverket i Jönköping.

När man nu står inför en övergång till ADB-teknik inom rättshjälpsadministrationen måste frågan på nytt ställas hur beslutsbefogenheterna inom rättshjälpsystemet bör vara fördelade för att den mest ändamålsenliga ordningen skall uppnås. En första avgörande fråga är därvid hur den framtida ärendeutvecklingen kommer att gestalta sig. Domstolsverket har i sin utredning beräknat det totala antalet rättshjälpsärenden de kommande åren till omkring 45 000 per år. Beräkningen har gjorts mot bakgrund bl. a. av de ändringar avseende inkomstgränser och rättshjälpsavgifter som gäller fr. o. m. den 1 juli 1988. Även om det är svårt att med någon högre grad av exakthet göra beräkningar av detta slag, är det ett rimligt antagande att ärendemängden kommer att ligga ungefär på den av verket angivna nivån.

Enligt domstolsverkets prognos kommer liksom i dag de flesta ärenden om allmän rättshjälp att gälla ärenden med familjerättslig anknytning. I sådana ärenden beviljas rättshjälp regelmässigt utan att man behöver någon mer ingående prövning av behovet av rättshjälp. Som jag nyss nämnde får sedan år 1980 advokater och biträdande jurister på advokatbyråer själva bevilja rättshjälp i sådana ärenden. Denna möjlighet utnyttjas i stor utsträckning. Det är en enkel och billig ordning och det är sällan som besluten blir felaktiga. En utgångspunkt vid bedömningen av rättshjälpens framtida organisation bör därför vara att advokaterna får behålla sina nuvarande befogenheter.

I domstolsverkets utredning diskuteras olika tänkbara modeller när det gäller den framtida organisationen. Enligt utredningen finns det i princip två huvudmodeller; en centraliserad där beslutsfattandet är koncentrerat

till en eller några få myndigheter (rättshjälpsnämndsmodellen) och en decentraliserad där beslutsfattandet är spritt på många myndigheter (organisationsmodellen). Det finns också flera olika varianter av och kombinationer mellan dessa modeller.

Jag delar domstolsverkets uppfattning att det krävs starka skäl för att man skall ändra en organisation, som numera fungerar i huvudsak väl. Det skall visserligen inte förnekas att det finns sådant som talar för en ordning där rättshjälpshanteringen i större utsträckning än i dag koncentreras till rättshjälpsnämnderna. Bl. a. skulle man därigenom tillgodose intresset av en mer ingående prövning av frågan om beviljande av allmän rättshjälp i vissa fall (jfr NJA 1982 s. 175 I och II). Det finns emellertid också svagheter med en centraliserad organisation. Eftersom det är domstolarna som i mål och ärenden vid domstol lämpligen bör bestämma ersättningen till rättshjälpsbiträdena går det inte att helt frikoppla domstolarna från rättshjälpshanteringen. Rättshjälpsnämndsmodellen går därför inte att genomföra fullt ut och därmed blir dess fördelar begränsade. Mot den bakgrunden talar enligt min mening övervägande skäl för att nuvarande ordning i fråga om beviljande av rättshjälp behålls.

Den starkaste kritiken mot den nuvarande organisationen har gällt att domstolarna i onödan tvingas syssla med ekonomiadministrativa uppgifter, nämligen att fastställa rättshjälpsavgift och tilläggsavgift, göra avräkning, ombesörja utbetalningar från staten och bevaka att betalning sker till staten. Domstolsverket har föreslagit att dessa uppgifter skall avlastas domstolarna och i stället föras över till en rättshjälpsnämnd, som med hjälp av en centralt placerad dator skulle sköta hanteringen. Det stora flertalet remissinstanser har ställt sig positiva till en sådan reform.

Även jag anser det lämpligt att domstolarnas befattning med ett rättshjälpsärende upphör i och med att deras handläggning av den rättsliga angelägenheten avslutas. De åtgärder som behöver vidtas därefter bör ankomma på en förvaltningsmyndighet. Att uppgifterna utförs centralt har både organisatoriska och ekonomiska fördelar. Till de regionalpolitiska fördelar som ett sådant arrangemang kan ha återkommer jag till när jag tar upp frågan om myndighetens lokalisering.

2.1.3 Datorlösningen

Mitt förslag: I ett första skede väljs en centraldatorlösning där all registrering och hantering sker centralt. ADB-hanteringen decentraliseras längre fram i den takt som domstolarna utrustas med datorer också för andra funktioner. Systemet kommer därför senare att få en central – lokal struktur där registrering och viss bearbetning kan ske lokalt och övrig bearbetning centralt.

Domstolsverkets förslag överensstämmer med mitt.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har tillstyrkt centraldatorlösningen. Även andra uppfattningar har dock förts fram.

Skälen för mitt förslag: I domstolsverkets utredning behandlas tre alternativa datalösningar. I den s. k. *centraldatorlösningen* rapporteras alla händelser i rättshjälpsärenden från myndigheterna till den myndighet som innehar en centraldator.

Som ett andra alternativ presenteras en *centraldatorlösning med lokal terminalåtkomst*. I denna modell registreras alla uppgifter lokalt genom terminaler som är anslutna till centraldatorn. Myndigheterna kan via terminalen kontrollera vad som finns registrerat för ett visst ärende, vilket minskar behovet att lokalt föra anteckningar på t. ex. dagboksblad.

Det tredje alternativet har en *central – lokal datastruktur*. Rent tekniskt kan ett system konstrueras där all databehandling av rättshjälpsärenden sker lokalt. Av praktiska skäl bör emellertid vissa funktioner skötas centralt, t. ex. krav- och avstämningsrutiner samt bokföring av inbetalningar och utbetalningar. Detta innebär att även ett decentraliserat ADB-system får en central – lokal struktur på grund av att vissa bearbetningar ändå bör göras i centraldatorn. Enligt denna tredje modell kan alla myndigheter som handlägger rättshjälpsfrågor ha egna datorer. Myndigheterna registrerar ärendena i den lokala datorn när de kommer in. Varje efterföljande händelse i ärendena registreras därefter. Informationen i den lokala datorn kan därefter gå flera olika vägar. Vid utbetalningar överförs vissa uppgifter till det statliga betalningssystemet system S medan andra uppgifter förs över till centraldatorn. Om målet eller ärendet överklagas förs informationen över till överinstansens dator och överinstansens information läggs till den ursprungliga informationen.

Denna modell kan också kombineras med centraldatorlösningen på så sätt att vissa myndigheter rapporterar till den myndighet som har en centraldator.

Enligt utredningen är det endast centraldatorlösningen som är lönsam om ett databaserat system skall införas omgående. Alternativet central – lokal ADB-behandling blir visserligen på sikt det mest lönsamma men kan endast genomföras successivt i den takt som domstolarna datoriseras.

Alternativet med en central – lokal struktur har visserligen många fördelar. Det är den modell som är mest rationell och som innebär flest fördelar för domstolarna. Dessa får tillgång till alla uppgifter som är lagrade i datorn. Servicen till de rättssökande och rättshjälpsbiträdena är störst med denna lösning. Modellen är emellertid inte ekonomiskt försvarbar annat än om den genomförs successivt i den takt som domstolarna datoriseras övrigt. Det skulle därför dröja lång tid innan ett sådant system kunde vara infört vid samtliga myndigheter. Rationaliseringsvinsterna uppkommer sent i detta alternativ.

Jag förordar mot denna bakgrund den renodlade centraldatorlösningen, där myndigheterna underrättar den myndighet som sköter centraldatorn genom att dit sända över domar och ersättningsbesked m. m. Denna lösning kan genomföras omgående och de resurser som frigörs ute på domstolarna kan användas till andra angelägna arbetsuppgifter. Centraldatorlösningen hindrar inte heller ett senare, successivt genomförande av en ADB-lösning med central – lokal struktur.

Man bör således snarast möjligt införa centraldatorlösningen och därefter

ter successivt gå över till ett system med central–lokal struktur. Till de domstolar som har egna lokala datorer, t.ex. Stockholms tingsrätt, kan decentraliseringen påbörjas så snart erforderliga rutiner har utarbetats.

2.1.4 Rättshjälpsmyndigheten m. m.

Mitt förslag: De nuvarande fyra rättshjälpsnämnderna ersätts av en enda rättshjälpsmyndighet, som lokaliseras till Sundsvall. Myndigheten skall liksom de nuvarande nämnderna stå under domstolsverkets tillsyn.

Domstolsverkets förslag: En rättshjälpsnämnd behålls. Den lokaliseras till Stockholm. Domstolsverkets funktioner avseende rättshjälpen organiseras om.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har tillstyrkt domstolsverkets förslag. Olika synpunkter har framförts i lokaliseringsfrågan.

Skälen för mitt förslag: Den organisationslösning som jag har föreslagit i det föregående innebär att antalet personer som sysselsätts inom rättshjälpsnämndsorganisationen kan minskas avsevärt. Uppskattningsvis kommer det i framtiden att behövas ca åtta tjänster för handläggare och femton för övrig personal.

Som framhålls i domstolsverkets utredning har erfarenheterna under senare år visat att de minsta rättshjälpsnämnderna är för små för att verksamheten skall kunna drivas rationellt. De minsta är den i Sundsvall, med 2 handläggare och 3,5 andra anställda, och den i Malmö, med 2 handläggare och 5 andra anställda. Nämnden i Göteborg har 3 handläggare och 5 andra anställda och nämnden i Stockholm 5 handläggare och 11 andra anställda. Så små myndigheter är sårbara. Verksamheten kan störas allvarligt genom enstaka sjukdomsfall eller frånvaro av andra skäl. Det har ibland varit svårt att vid behov förse nämnderna med vikariatspersonal.

En större myndighet kan bättre anpassas till förändringar i arbetsvolymen. Vikariefrågor kan lösas lättare och myndigheten blir mindre sårbar vid t. ex. sjukdomsfall. Förutsättningarna är också ofta bättre att vidmakthålla och utveckla de anställdas kompetens hos en myndighet som inte är alltför liten.

Som framgick av vad jag nyss sade kommer det att behövas drygt 20 anställda för att klara rättshjälpsnämndernas arbetsuppgifter i framtiden. Mot bakgrund av vad jag anfört om de nuvarande rättshjälpsnämndernas sårbarhet och fördelarna med en något större organisation anser jag att rättshjälpsfrågorna kommer att hanteras mest effektivt, om de nuvarande fyra nämnderna slås ihop till en enda myndighet. Jag förordar att så sker.

De ärenden som i dag handläggs inom rättshjälpsorganisationen kan prövas av två kvalificerade nämnder, rättshjälpsnämnden och – efter överklagande – besvärnämnden för rättshjälpen. Med endast en rättshjälpsmyndighet kvar finns det enligt min mening inte längre skäl att behålla det systemet. Det är, som jag strax återkommer till, i stället

lämpligt att besluten i första hand alltid fattas på tjänstemannanivå med möjlighet för den rättssökande att efter överklagande få ärendet överprövat av en särskilt kvalificerad nämnd. Jag föreslår mot denna bakgrund att den nya myndigheten kallas rättshjälpsmyndigheten och att ordet rättshjälpsnämnd förbehålls den nämnd som prövar överklagade rättshjälpsärenden.

När man bestämmer var rättshjälpsmyndigheten skall lokaliserats är det viktigt att se till att det inom myndigheten finns personal med erfarenhet från rättshjälpsområdet. Om man väljer att lägga myndigheten på en ort där det i dag inte finns någon rättshjälpsnämnd är risken uppenbar att man förlorar den kunskap som finns inom organisationen. Mot den bakgrunden måste det som DV framhållit finnas starka skäl för att lägga myndigheten på en annan plats än Stockholm, Göteborg, Malmö eller Sundsvall.

Domstolsverket har föreslagit en lokalisering till Stockholm. Det finns naturligtvis en del skäl som talar för detta, men enligt min uppfattning överväger de skäl som talar i motsatt riktning. Arbetsmarknadsläget i Stockholm är sådant att det ofta är svårt att rekrytera och behålla kvalificerad personal hos myndigheterna.

Den nya rättshjälpsmyndigheten bör enligt min mening i stället placeras i en region som har behov av nya arbetstillfällen. En sådan region är Västernorrlands län. Den nya rättshjälpsmyndigheten bör därför placeras i Sundsvall där det redan nu finns en arbetsmarknad för juridiskt utbildad personal. I Sundsvall finns i dag hovrätt, kammarrätt, tingsrätt, hyresnämnd och flera större förvaltningsmyndigheter vilka kan utgöra en bas för rekrytering inte bara av handläggare och andra anställda utan också av ledamöter i den nya rättshjälpsnämnden.

Domstolsverkets uppgifter enligt RHL innefattar bl. a. att föra talan mot beslut i fråga om rättshjälp och att utöva tillsyn över verksamheten hos rättshjälpsnämnderna. Dess befogenheter bör i princip kvarstå. Det följer redan av DV:s instruktion att verket skall leda och samordna verksamheten. Någon särskild lagbestämmelse om tillsyn av det slag som nu finns i 3 § RHL är därför inte längre nödvändig.

2.1.5 Fullföljdsordningen m. m.

Mitt förslag: Rättshjälpsmyndighetens och andra förvaltningsmyndigheters beslut i rättshjälpsärenden skall kunna överklagas till en rättshjälpsnämnd, som kanslimässigt är knuten till rättshjälpsmyndigheten. Den nya rättshjälpsnämnden ersätter den nuvarande besvärnämnden för rättshjälpen.

Domstolsverkets förslag: Den nuvarande fullföljdsordningen behålls.

Remissinstanserna: Ingen erinran har framförts mot domstolsverkets förslag.

Skälen för mitt förslag: Frågor om rättshjälp handläggs i dag dels vid domstol, dels vid rättshjälpsnämnderna och vid vissa förvaltningsmyndig-

heter. En domstols beslut i en rättshjälpsfråga kan överklagas i enlighet med de regler om fullföljd som i allmänhet gäller i fråga om beslut av domstolen. Rättshjälpsnämndernas och förvaltningsmyndigheternas beslut överklagas däremot till besvärsnämnden för rättshjälpen. Vid rättshjälpsnämnderna avgörs de mer kvalificerade ärendena av nämnden som sådan och alltså inte av tjänstemän. När det gäller de ärenden som handläggs inom rättshjälpsnämndsorganisationen finns alltså möjlighet att få ärendet prövat i två av varandra oberoende nämnder, som båda har ledamöter med särskild kompetens och erfarenhet från dömande verksamhet och från det praktiska rättslivet.

Ett av syftena med en särskild besvärsnämnd för rättshjälpen var att nämnden skulle leda rättstillämpningen inom rättshjälpsområdet och samordna praxis från de sex rättshjälpsnämnder som ursprungligen inrättades. Genom olika reformer har emellertid tyngdpunkten i rättshjälpshanteringen allt mer kommit att förskjutas från rättshjälpsnämndsorganisationen till advokater och domstolar. I dag handläggs endast en mindre del av rättshjälpsärendena vid rättshjälpsnämnderna. Besvärsnämndens betydelse som ledare av rättstillämpningen har härigenom minskat.

När jag nu föreslår att verksamheten skall koncentreras till en enda rättshjälpsmyndighet finns det enligt min mening inte tillräckliga skäl att behålla systemet med två särskilt kvalificerade nämnder för prövning av rättshjälpsfrågor. En lämplig ordning bör kunna erhållas om man i stället låter de grundläggande besluten fattas av tjänstemän vid rättshjälpsmyndigheten och möjlighet ges den rättssökande att efter överklagande få ärendet prövat av en nämnd som i likhet med den nuvarande besvärsnämnden är sammansatt av särskilt kvalificerade ledamöter. Instansordningen inom rättshjälpsorganisationen skulle därmed i praktiken komma att överensstämma med den som gäller för rättshjälpsärenden hos förvaltningsmyndigheterna (jfr 49 § andra stycket RHL).

Den ordning som jag tänker mig skulle gestalta sig enligt följande. Till den myndighet som ersätter de nuvarande rättshjälpsnämnderna – rättshjälpsmyndigheten – knyts en rättshjälpsnämnd, som liksom den nuvarande besvärsnämnden består av en jurist med domarerfarenhet som ordförande samt fyra andra ledamöter, varav två advokater. Ett rättshjälpsärende som handläggs hos rättshjälpsmyndigheten avgörs av en tjänsteman vid myndigheten. Om den rättssökande är missnöjd med beslutet kan han begära omprövning hos myndigheten. Är rättssökanden missnöjd med det omprövade beslutet, kan han överklaga till rättshjälpsnämnden. Nämndens beslut skall – liksom den nuvarande besvärsnämndens – inte gå att överklaga. Även beslut i rättshjälpsärenden som fattas av andra förvaltningsmyndigheter skall kunna överklagas hos rättshjälpsnämnden. Som tidigare sagts kan sådana beslut för närvarande överklagas till besvärsnämnden för rättshjälpen.

I lägrådsremissen anförde jag att det kunde vara lämpligt att omprövning av beslut skedde på en högre nivå inom rättshjälpsmyndigheten, t. ex. av chefen för myndigheten. Jag framhöll vidare att de närmare formerna för omprövningen fick regleras i myndighetens instruktion. Enligt *lägrådet*

kan dessa uttalanden uppfattas så att det kan bli fråga om en mer omfattande omprövning hos rättshjälpsmyndigheten än vad som följer av 27 § förvaltningslagen. Lagrådet framhåller att avsikten med förslaget dock synes vara att omprövningen inte skall kunna leda till att beslutet ändras till den enskildes nackdel. Lagrådet förutsätter att de tilltänkta reglerna i myndighetens instruktion om formerna för omprövning utformas på ett sådant sätt att de inte medför något hinder eller någon fördröjning för rättssökanden när det gäller att få till stånd en överprövning av rättshjälpsmyndighetens beslut hos rättshjälpsnämnden. Under de angivna förutsättningarna kommer det enligt lagrådets mening inte att medföra något hinder att genom bestämmelser i instruktionen införa ett mera omfattande system för omprövning än som följer av 27 § förvaltningslagen, jfr 3 § förvaltningslagen.

Jag vill med anledning härav klargöra att avsikten med förslaget inte är att införa en mer omfattande omprövningsskyldighet än vad som följer av förvaltningslagen. Omprövning skall alltså endast behöva ske om beslutet – till följd av nya omständigheter eller av andra skäl – framstår som uppenbart oriktigt och då omprövningen kan ske snabbt och enkelt utan att det blir till nackdel för den rättssökande. Även med denna utgångspunkt vill jag dock inte utesluta att det åtminstone i vissa fall kan vara lämpligt att omprövningen läggs på en högre nivå inom myndigheten. Var inom myndigheten omprövningen skall ske och de närmare formerna för denna kan, som jag framhöll i lagrådsremissen, regleras i myndighetens instruktion.

Rättshjälpsnämndens kansligöromål bör fullgöras av rättshjälpsmyndigheten. De som skall vara föredragande inför nämnden bör däremot inte hämtas från myndigheten, åtminstone inte i sådana ärenden där myndigheten fattat beslut i första instans. Det kan i stället vara lämpligt att nämndens behov av föredragande i dessa fall tillgodoses av hovrätten för Nedre Norrland och kammarrätten i Sundsvall.

2.2 Ett par frågor om allmän rättshjälp

2.2.1 Inledning

Den 1 juli 1988 trädde omfattande ändringar i RHL i kraft (prop. 1987/88:73, JuU 21. rskr. 193, SFS 1988:213). Ändringarna grundar sig i allt väsentligt på rättshjälpskommitténs översyn av rättshjälpslagstiftningen och innebär bl. a. att möjligheterna att få allmän rättshjälp har utvidgats genom att inkomstgränsen höjts från 110 000 kr./år till nästan 170 000 kr./år. Vidare har egenavgifterna i rättshjälpsystemet sänkts rejält. De förbättrade förmånerna finansierades bl. a. genom att möjligheterna att få allmän rättshjälp i vissa skadeståndsärenden och i angelägenheter rörande fastigheter begränsades.

Vid riksdagens ställningstagande i lagstiftningsärendet godtogs regeringens förslag på de allra flesta punkter. I ett par hänseenden innebar emellertid riksdagens beslut att regeringsförslaget frångicks och att andra lösningar förordades. Med anledning av riksdagens ställningstagande har inom justitiedepartementet utarbetats promemorian (Ds 1988:43) Ett par frågor om allmän rättshjälp i fastighetstvister och patientskadeärenden. Promem-

morian har remissbehandlats. Jag behandlar dessa frågor i det följande under skilda avsnitt.

2.2.2 Fastighetstvister

Mitt förslag: Allmän rättshjälp skall i viss utsträckning kunna beviljas i fastighetstvister, nämligen i sådana fall där rättsskyddsförsäkringen inte räcker för att betala den rättssökandes kostnader. Det gäller den del av den rättssökandes kostnader som överstiger tre gånger det basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring som gällde året innan rättshjälp begärdes. För en ansökan som ges in under år 1989 blir gränsen 77 400 kr.

Promemorians förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser lämnar promemorians förslag utan erinran. En del remissinstanser är kritiska till enskildheter i förslaget.

Skälen för mitt förslag: Enligt 8 § första stycket 9 RHL får ägaren av en fastighet eller byggnad inte beviljas allmän rättshjälp i angelägenhet som avser fastigheten eller byggnaden, om ägaren har eller borde ha haft rättsskyddsförsäkring eller annat liknande rättsskydd som omfattar angelägenheten. Fr. o. m. den 1 juli 1988 har detta s. k. fastighetsundantag utvidgats så att rättshjälp inte heller får beviljas en tidigare ägare av fastigheten eller byggnaden.

Rättsskyddsförsäkring kan tecknas i flertalet försäkringsbolag och ingår normalt som ett obligatoriskt moment i villa- och fritidshusförsäkringarna. I regel är försäkringsskyddet maximerat på så sätt att från en enskild försäkring betalas högst ett viss belopp, för närvarande vanligen 75 000 kr. Beloppet är avsett att täcka såväl egna kostnader som eventuella motparts-kostnader som den försäkrade kan bli skyldig att ersätta, t. ex. om han förlorar målet. Försäkringsersättningen betalas ut först när tvisten är slutligt avgjord, dvs. i allmänhet när domen i målet har vunnit laga kraft. Det finns dock möjlighet att få förskott genom à conto-utbetalning. Från försäkringsersättningen dras en självrisk som försäkringstagaren får stå för. Denna uppgår vanligen till mellan 10 procent och 20 procent av kostnaderna.

I de flesta tvister med anknytning till fastigheter är rättsskyddsförsäkringarnas belopp tillräckliga för att täcka uppkomna kostnader. Det finns emellertid tvister där kostnaderna uppgår till betydligt högre belopp. I dessa fall får den enskilde själv svara för de kostnader som inte täcks av försäkringen. Fastighetsundantaget omfattar även de fall där rättsskydds-försäkringens maximibelopp överskridits (jfr t. ex. rättsfallet RH 1987:99).

Vid behandlingen av den tidigare nämnda propositionen om förbättringar inom rättshjälpssystemet (prop. 1987/88:73) anförde en minoritet i justitiekommittén i sin av riksdagen godkända reservation att den nuvarande

ordningen inte är tillfredsställande och att möjligheterna till allmän rättshjälp i de angivna fallen blivit alltför begränsade. I enlighet med riksdagens ställningstagande bör nu skapas en möjlighet till allmän rättshjälp i angelägenheter som faller under fastighetsundantaget i 8 § första stycket 9 RHL när rättsskyddsförsäkringen har utnyttjats intill det högsta ersättningsbeloppet. En sådan ändring bör i princip ta sikte på alla angelägenheter som omfattas av fastighetsundantaget, dvs. även mål med miljörättslig anknytning t. ex. enligt miljöskadelagen (1986:225) eller miljöskyddslagen (1969:387), och så kallade mögelhusmål.

Vad frågan nu gäller är hur en regel som skall tillgodose detta önskemål närmare skall utformas. Utgångspunkten bör enligt min mening vara den principiella uppläggning av regeln som har föreslagits i promemorian. Denna går i korthet ut på att rättshjälp skall beviljas för den del av den rättssökandes kostnader som överstiger ett belopp som i stort sett motsvarar rättsskyddsförsäkringarnas nuvarande högsta belopp. Kring denna huvudtanke i förslaget råder inte heller några delade meningar bland remissinstanserna.

Det blir med en sådan uppläggning av regeln den rättssökande som i sin ansökan om rättshjälp får ange de egna kostnader han har haft i tvisten. Har dessa uppgått till minst det angivna gränsbeloppet, skall rättshjälp kunna beviljas. RHL:s regler kommer därefter att gälla fullt ut. Det innebär bl. a. att den berättigade på sedvanligt sätt erhåller de förmåner som följer av lagen och vidare att han eller hon skall bidra till kostnaderna för rättshjälpen genom att betala rättshjälpsavgift och tilläggsavgift.

Som nyss nämndes betalar försäkringsbolagen regelmässigt ut försäkringsersättningen först sedan tvisten är slutligt avgjord, dvs. i allmänhet när lagakraftvunnen dom föreligger. Den rättssökande kan alltså vid ansökningstillfället inte med säkerhet säga om de kostnader han har haft kommer att bli ersatta fullt ut av försäkringsbolaget. Avgörande för bedömningen av om rättshjälp skall beviljas eller inte kan därför inte vara försäkringsbolagets ställningstagande i ersättningsfrågan. Regeln bör i stället utformas så att den myndighet som skall besluta i rättshjälpsärendet självständigt får bedöma om det angivna gränsbeloppet har uppnåtts eller inte.

I flertalet fall finns det anledning räkna med att tvisten redan har inletts vid domstol när ansökan om rättshjälp ges in. Domstolen har då goda möjligheter att bedöma i vad mån de kostnader som åberopas har varit nödvändiga och skäligen för att tillvarata partens intressen. I allmänhet kommer det att gälla kostnader för ombudsarvode, utredning och bevisning. Bedömningen av vilka kostnader som kan godtas får ytterst göras mot bakgrund av vad försäkringsvillkoren föreskriver och vad som sålunda kan antas komma att betalas ut i försäkringsersättning. Jag återkommer strax till frågan vilka krav som kan ställas på den rättssökandes kostnadsredovisning. Jag vill redan nu säga att jag inte anser det rimligt att eventuella belopp avseende motpartens processkostnader som kan komma att betalas ut från försäkringen skall kunna åberopas som kostnader för den rättssökande.

Det kan i undantagsfall tänkas förekomma att någon som inte har

tecknat rättsskyddsförsäkring trots att sådan möjlighet har funnits har haft kostnader i tvisten som uppgår till minst det angivna gränsbeloppet. Även i sådana fall bör det enligt min mening vara möjligt att bevilja rättshjälp. Bedömningen av vilka kostnader som kan godtas bör då lämpligen ske mot bakgrund av RHL:s regler om vad som räknas som kostnader för rättshjälpen.

När rättshjälp beviljas knyts olika rättsverkningar till beslutet. Enligt 19 § RHL betalar staten de kostnader som efter beslutet om rättshjälp uppstår i den rättsliga angelägenheten. Det kan t. ex. gälla biträdeskostnad eller kostnader för utredning eller bevisning. Vidare är den som har beviljats allmän rättshjälp befriad från expeditionsavgifter vid domstol och från skyldigheten att ställa säkerhet för kvarstad och andra liknande åtgärder. Det är mot denna bakgrund angeläget att det inte framstår som tveksamt från vilken tidpunkt rättshjälpen skall börja tillämpas. Jag delar den uppfattning som har framförts under remissbehandlingen att "villkorade" beslut om allmän rättshjälp — dvs. ett ställningstagande i fråga om rättshjälpen från myndighetens eller domstolens sida redan innan den rättssökandes kostnader i tvisten har nått dithän att försäkringen kan anses fullt utnyttjad — är ägnade att skapa oklarhet i detta hänseende. Som några remissinstanser har framhållit skulle en sådan ordning dessutom leda till onödigt merarbete, bl. a. när tvisten löses innan rättshjälpen verkligen utnyttjas. Jag anser mot denna bakgrund att rättshjälp bör kunna beviljas först när kostnaderna faktiskt har uppgått till ett belopp som i princip motsvarar det högsta försäkringsbeloppet. Därmed knyter regeln också naturligt an till bestämmelsen i 19 § RHL, som bl. a. reglerar frågan vilken hänsyn som kan tas till kostnader i ärendet som har uppkommit före ansökningstillfället.

I princip bör alltså rättshjälp kunna beviljas först när rättsskyddsförsäkringen faktiskt har utnyttjats intill högsta ersättningsbeloppet. Som tidigare nämnts kan det emellertid i praktiken vara oklart när så är fallet; försäkringsbolagen tar inte slutlig ställning till kostnadsanspråken förrän tvisten är slutligt avgjord. Det är därför inte möjligt att knyta beslutet om rättshjälp till det förhållandet att försäkringsersättningen till fullo har förbrukats. Som föreslås i promemorian bör konstruktionen i stället vara den att det i lagtexten anges ett gränsbelopp som kostnaderna i tvisten minst skall ha uppgått till för att rättshjälp skall få beviljas. Gränsbeloppet bör i enlighet med vad som uttalas i promemorian bestämmas som en multipel av basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring och bör ligga så nära rättsskyddsförsäkringarnas nuvarande högsta ersättningsbelopp som möjligt. Den i promemorian föreslagna gränsen vid tre basbelopp förefaller mig med hänsyn härtill vara en lämplig avvägning.

Jag vill i det sammanhanget framhålla att företrädare för försäkringsbolagen under remissbehandlingen av promemorian har uttalat att, om förslaget genomförs, mycket talar för att flertalet bolag kommer att anpassa ersättningsbeloppen enligt rättsskyddsförsäkringarna till det nu föreslagna beloppet i rättshjälplagen. Det finns alltså anledning att räkna med att något glapp inte skall behöva uppstå mellan de båda systemen, som medför att kostnaderna för den enskilde inte ersätts fullt ut vid en övergång

från försäkringen till rättshjälpslagens ersättningssystem. Jag är medveten om att man från försäkringsbolagens sida inte kan garantera att rättsskyddet i fastighetstvister kommer att ligga kvar på den nuvarande nivån eller att rättsskyddet över huvud taget kommer att finnas kvar som ett obligatoriskt moment i försäkringarna. Jag avser emellertid att noga följa utvecklingen i detta hänseende och är beredd att ta upp frågan om förutsättningarna för allmän rättshjälp i fastighetstvister på nytt, om det visar sig påkallat.

När den rättssökande ansöker om rättshjälp skall han, som framgått av det jag nyss sade, redovisa de kostnader han har haft för tvisten. Kostnadsuppgifterna bör lämnas på heder och samvete. Den rättssökande kommer därigenom att ådra sig straffansvar för oriktiga uppgifter. Något krav bör därför inte ställas på att de uppgifter som den rättssökande lämnar rörande sina kostnader i tvisten skall bestyrkas. I likhet med vad som för närvarande gäller beträffande uppgifter om den rättssökandes ekonomi behöver undersökning och kontroll av sökandens uppgifter endast ske om det är påkallat med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

Samtidigt står det klart att den myndighet som beslutar i rättshjälpsärendet måste ha ett fullgott underlag för att bedöma kostnadsfrågorna. Det är därför lämpligt att den rättssökande redan i samband med ansökan ger in sådant material som kan tjäna till vägledning i detta hänseende. Det kan t. ex. gälla en kostnadsräkning för att bedöma ombudsarvodet eller en utredning eller ett utlåtande för att bedöma ett åberopat konsultarvode. Täcks kostnaderna i tvisten av en rättsskyddsförsäkring bör den rättssökande till sin ansökan även foga försäkringsvillkoren.

Jag förordar att reglerna i 8 § RHL ändras i enlighet med det sagda. Om de förslag jag nu lägger fram godtas, avser jag att senare för regeringen anmäla frågan om ändringar i rättshjälpsförordningen (1979:938) med anledning av det jag anfört i fråga om uppgiftsskyldighetens omfattning.

2.2.3 Tvister rörande skador inom hälso- och sjukvården

Mitt förslag: Utrymmet vidgas för allmän rättshjälp i angelägenheter som rör ersättning till patienter för behandlingsskada och läkemedelsskada. Vid prövning av en ansökan om allmän rättshjälp i en angelägenhet som rör ersättning till en patient för behandlingsskada eller läkemedelsskada skall särskild hänsyn tas till den rättssökandes personliga förhållanden.

Promemorians förslag: Promemoriaförslaget tar enbart sikte på behandlingsskadade patienter. I den delen överensstämmer det i huvudsak med mitt förslag.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har lämnat promemorians förslag utan erinran. Några remissinstanser har framhållit att de problem som diskuteras i promemorian förekommer även i ärenden inom läkemedelsförsäkringen.

Skälen för mitt förslag: Sedan den 1 januari 1975 finns det ett särskilt försäkringssystem för hälso- och sjukvården, kallat patientförsäkring vid behandlingsskada. Ersättning enligt patientförsäkringen utgår utan att den skadelidande behöver bevisa att förutsättningar för skadeståndsansvar föreligger, dvs. att skadan har vållats genom fel eller försummelse. Försäkringen gäller för behandlingsskada som har uppkommit i direkt samband med hälso- och sjukvård. Behandlingsskadan skall vara av kroppslig art och ha uppkommit som en direkt följd av undersökning, behandling eller annan dylik åtgärd. Undantagna är sådana skador som är en följd av ett nödvändigt risktagande i särskilt kritiska situationer. Vidare räknas som behandlingsskador dels sådana som består i att ett sjukdomsförlopp på grund av diagnosfel inte har behandlats på ett adekvat sätt, dels vissa olycksfalls- och infektionsskador.

När det gäller skador på grund av läkemedel har en försäkring liknande patientförsäkringen kommit till stånd år 1978. Med läkemedelsskada förstås sjukdom eller annan skada av kroppslig art som med övervägande sannolikhet har orsakats genom användning av läkemedel. Hit hör dock inte t. ex. sådana skador som beror av utebliven effekt hos läkemedlet.

Ersättningskrav enligt försäkringarna skall framställas senast tre år från den tidpunkt då skadan först visade sig, när det gäller behandlingsskada dock inte senare än tio år efter det skadan orsakades. Vid bestämmande av ersättningen tillämpas i princip skadeståndsrättsliga normer. En del schabloner används. Bl. a. utgår inte ersättning för vissa smärre skador. Åtagandena enligt försäkringarna är för varje skadehändelse begränsade till 3 milj. kr. för varje skadad person.

Patientförsäkringen och läkemedelsförsäkringen meddelas av ett konsortium av försäkringsbolag. Staten, samtliga kommuner och landstingskommuner har anslutit sig till patientförsäkringen. Även de privatpraktiserande läkarna och tandläkarna är i regel anslutna till denna försäkring. Vidare har samtliga i Sverige verksamma läkemedelsföretag liksom staten (för apoteksbolagets del) anslutit sig till läkemedelsförsäkringen.

Principiella eller tvistiga skadeersättningsfall kan bedömas av patientskadenämnden resp. läkemedelsskadenämnden. Nämnderna utses av regeringen, försäkringsgivarna och försäkringstagarna. Om ett nämndutlåtande inte godtas, kan ärendet hänskjutas till avgörande av skiljemän.

Möjligheterna att få allmän rättshjälp i ärenden som rör patientskada eller läkemedelsskada är i dag begränsade. Detta hänger samman med att patientskadenämnden liksom läkemedelsskadenämnden har ett eget ansvar för att utredningen i varje ärende blir fullständig och att den rättssökande därför normalt anses sakna behov av rättshjälpsbiträde. Enligt besvärsnämndens praxis beviljas rättshjälp i dessa fall endast om det föreligger särskilda skäl med hänsyn till sökandens personliga förhållanden eller ärendets beskaffenhet eller om ärendet skall hänskjutas till avgörande av skiljemän. Allmän rättshjälp med biträdesförordnande har medgetts i några fall där sökanden inte hade iakttagit försäkringsvillkoret att krav skall framställas inom viss tid från det skadan orsakats och därför avsåg att väcka talan vid domstol (besvärsnämndens avgöranden 702/80 och 1073/81).

Det är givet att en behandlings- eller läkemedelsskada ofta kan vara mycket ingripande för den drabbade. Den kan få långvariga följdverkningar av både fysisk och psykisk natur. Det är rimligt att staten så långt möjligt ställer biträdes hjälp till förfogande för den som söker få ekonomisk ersättning för en skada som han på detta sätt drabbats av utan egen förskyllan. Med hänsyn till riksdagens ställningstagande i frågan får det anses angeläget att detta kommer till bättre uttryck i RHL.

En ändring av lagstiftningen bör — i enlighet med vad som sägs i promemorian — gå ut på att vid prövningen av om allmän rättshjälp skall beviljas särskild vikt skall fästas vid den skadades personliga förhållanden. Detta kan ske på det sätt som har föreslagits i promemorian genom att i RHL införs en regel av innebörd att prövningen av rättshjälpsfrågan skall ske under särskilt hänsynstagande till sökandens personliga förhållanden. Regeln bör i enlighet med vad *lagrådet* har anfört placeras i en ny paragraf, 8 a §.

Vid utskottsbehandlingen av frågan synes man främst ha diskuterat ärenden inom patientförsäkringen. Som flera remissinstanser har varit inne på är problemen emellertid desamma inom läkemedelsförsäkringen. Jag anser därför att den utvidgade möjligheten till rättshjälp bör gälla även i de senare fallen. Den nya regeln bör således omfatta ärenden avseende behandlingsskador eller läkemedelsskador.

2.3 Ikraftträdande

De förslag som jag tagit upp i det föregående i fråga om rättshjälpens organisation och införandet av ADB-teknik vid hanteringen av rättshjälpsärenden kräver ett relativt omfattande förberedelsearbete. I 1989 års budgetproposition har jag tagit upp frågan om medel till investerings- och utvecklingskostnaderna. Jag avser att senare föreslå regeringen att uppdra åt domstolsverket att vidta de ytterligare förberedelseåtgärder som kan behövas. Siktet bör vara inställt på att den nya ordningen skall kunna börja tillämpas senast den 1 januari 1991. Med hänsyn till den osäkerhet som råder i fråga om behovet av förberedelsetid bör det emellertid överlämnas åt regeringen att senare bestämma när de lagändringar som berör organisationsförändringarna skall träda i kraft.

De föreslagna ändringarna i 8 och 8 a §§ RHL avseende fastighetstvister och tvister rörande skador inom hälso- och sjukvården bör träda i kraft den 1 juli 1989. Även tvister som har uppkommit före ikraftträdandet bör omfattas av de nya reglerna. Några särskilda övergångsbestämmelser torde inte behövas.

2.4 Kostnadsberäkning

Kostnaderna för investeringar och utveckling inför övergången till ADB inom rättshjälpsystemet har berörts i 1989 års budgetproposition. I övrigt

skall här bara sägas att införandet av en mindre organisation i enlighet med vad som förordats i avsnitt 2.1 kommer att starkt reducera kostnaderna för rättshjälpsadministrationen.

Den begränsning av det s. k. fastighetsundantaget som föreslagits i avsnitt 2.2.2 kan antas komma att leda till att rättshjälp beviljas i ytterligare ett mycket litet antal fall per år. Å andra sidan kan rättshjälpskostnaderna i varje enskilt sådant fall komma att bli relativt höga. Den ökning av statens kostnader för den allmänna rättshjälpen som följer av det förslaget kan — med ledning av de uppgifter som lämnats i promemorian — beräknas till 500 000 kr per år.

Förslaget i avsnitt 2.2.3 att öka utrymmet för allmän rättshjälp i patient-skadefall kommer sannolikt inte att orsaka någon nämnvärd ökning av statens kostnader för den allmänna rättshjälpen.

3 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429),
2. lag om ändring i sekretesslagen (1980:100).

Förslagen bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga 5*.

4 Specialmotivering

4.1 Förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429)

3 §

Ändringarna i paragrafen är en följd av att de nuvarande rättshjälpsnämnderna enligt förslaget ersätts av en rättshjälpsmyndighet.

Den nuvarande regeln i femte stycket om att domstolsverket skall utöva tillsyn över rättshjälpsnämnderna har inte fått någon motsvarighet i den föreslagna bestämmelsen. Domstolsverkets tillsynsfunktion framgår av verkets instruktion (SFS 1988:317) och någon särskild lagregel om detta behövs inte. Någon ändring i sak åsyftas inte.

4 §

De föreslagna ändringarna i denna paragraf är en följd av att besvärsnämnden för rättshjälpen ersätts av en rättshjälpsnämnd, som skall pröva överklagade rättshjälpsärenden. Nämnden består enligt förslaget av en ordförande, som skall vara eller ha varit ordinarie domare, och fyra andra ledamöter. Av dessa skall två vara advokater, en anställd på allmän advokatbyrå och en enskilt verksam. Denna sammansättning överensstämmer i praktiken med vad som gäller för de nuvarande rättshjälpsnämnderna. Den nya rättshjälpsnämnden blir därmed något mindre än den nuvarande besvärsnämnden. Detta är motiverat av främst två skäl. För det första

finns det i det nya systemet inte någon underinstans som är lika starkt sammansatt som de nuvarande rättshjälpsnämnderna; huvudregeln är i stället att det är beslut av enskilda tjänstemän som skall överprövas av den nya nämnden. För det andra har rättshjälpslagstiftningen genom drygt 15 års tillämpning fått en sådan praxisbildning att besluten numera bör kunna fattas i en mindre sammansättning än besvärsnämnden.

Enligt bestämmelserna i 8 kap. 2 § rättegångsbalken kan advokatsamfundet numera i enskilda fall medge undantag från kravet att ledamot av samfundet skall vara svensk medborgare. I fråga om myndigheter som lyder omedelbart under regeringen gäller dock på grund av föreskrifterna i 11 kap. 9 § regeringsformen kravet på svenskt medborgarskap. En advokat som inte är svensk medborgare kan därför inte vara ledamot av rättshjälpsnämnden (jfr JuU 1987/88:18 s. 6 och KU:s yttrande 1987/88:3y). Bestämmelserna i den förevarande paragrafen har ändrats med hänsyn till detta.

5 §

Paragrafens första och andra stycke, som är i sak oförändrade, gäller rättshjälpsnämndens beslutförhet och regler om omröstning.

Bestämmelsen i nuvarande tredje stycket om att tjänsteman vid nämnden i viss utsträckning slutligt kan få pröva rättshjälpsärenden har fått utgå. Något utrymme för sådana tjänstemannabeslut finns inte när nu nämnden har blivit överprövningsinstans.

8 §

I *första stycket* anges elva situationer i vilka allmän rättshjälp inte får beviljas. Punkten 9 utgör det s. k. fastighetsundantaget. Enligt detta får allmän rättshjälp inte beviljas ägaren eller en tidigare ägare av en fastighet eller byggnad i angelägenhet som avser fastigheten eller byggnaden, om han har eller borde ha haft rättskydds försäkring eller något annat liknande rättskydd som omfattar angelägenheten. I ett tillägg till denna punkt har gjorts en hänvisning till ett nytt andra stycke varigenom klargörs att undantaget gäller om något annat inte följer av andra stycket.

I det nya *andra stycket* återfinns den nya bestämmelsen om att allmän rättshjälp under vissa förutsättningar kan beviljas i fastighetstvister. Bakgrunden har behandlats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2.2). Regeln har fått sin utformning och placering i enlighet med *lagrådets* förslag.

Av regelns utformning följer att det i princip åligger den rättssökande att själv visa att kostnaderna för tvisten uppgått till sådant belopp att rättshjälp kan komma i fråga. En annan sak är att man i regel får godta den rättssökandes egna, under straffansvar lämnade uppgifter.

Har den rättssökande en rättskydds försäkring som gäller för angelägenheten skall bedömningen av vilka kostnader som kan godtas göras mot bakgrund av vad försäkringsvillkoren föreskriver. Som kostnad räknas därvid endast kostnader av sådant slag som kan betalas från försäkringen. Som har framhållits i den allmänna motiveringen är det i regel inte möjligt

att redan vid ansökningstillfället veta om de uppgivna kostnaderna kommer att bli ersatta fullt ut av försäkringsbolaget. Den myndighet som skall besluta i rättshjälpsärendet får därför göra en självständig bedömning av kostnaderna. Kan det antas att dessa omfattas av försäkringen och uppgår till minst det angivna gränobeloppet, skall rättshjälp beviljas. Självrisken på försäkringen betalas av den rättssökande och kan därför inte åberopas som en ersättningsgill kostnad.

När det gäller frågan om motpartskostnaderna skall beaktas vid prövningen av om rättshjälp skall beviljas kan sägas att rättsskyddsförsäkringen visserligen i regel ersätter även sådana kostnader. Som jag nämnde i den allmänna motiveringen är det emellertid inte rimligt att motpartskostnader räknas som en kostnad för den rättssökande i detta sammanhang; enligt RHL är ju motpartskostnader inte att anse som rättshjälpskostnader. Härtill kommer att sådana kostnader vid ansökningstillfället inte är slutligt fastlagda, eftersom målet då ofta inte är avgjort; i vart fall har domen eller beslutet då ännu inte vunnit laga kraft. Motpartskostnaderna skall därför inte, när ansökan om rättshjälp görs i de nu aktuella fallen, beaktas som en kostnad för den rättssökande. Detta har på inrådan av *lagrådet* kommit till uttryck i lagtexten genom att i bestämmelsen anges att det är den rättssökandes *egna* kostnader som är relevanta i sammanhanget.

Något krav på att den rättssökande skall ha en gällande rättsskyddsförsäkring eller att han har utnyttjat en sådan uppställs inte i andra stycket. Om den rättssökande saknar försäkring — men ändå faller under fastighetsundantaget i punkt 9 — och har haft kostnader som uppgått till det belopp som anges i andra stycket kan rättshjälp beviljas för de överskjutande kostnaderna. Som framgår av lagtexten skall i det sammanhanget vid beräkningen av gränobeloppet endast godtas sådan kostnad som vid en tillämpning av RHL skulle ha ansetts som kostnad för rättshjälpen.

Tredje och fjärde styckena motsvarar helt nuvarande andra och tredje styckena.

8 a §

I paragrafen har tagits in en särregel om möjligheterna att få allmän rättshjälp i angelägenhet rörande ersättning till patienter för behandlingsskada eller läkemedelsskada. Bestämmelsen, som har utformats i enlighet med *lagrådets* förslag, innebär att prövningen av rättshjälpsfrågan i dessa fall skall ske med särskild hänsyn tagen till den rättssökandes personliga förhållanden. Bakgrunden har tecknats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2.3).

De flesta ärenden som gäller ersättning för behandlingsskada eller läkemedelsskada klaras upp inom ramen för patientförsäkringen och läkemedelsförsäkringen. Förfarandet inom dessa försäkringssystem är kostnadsfritt för den enskilde. Det ankommer på försäkringsgivaren att utreda skadan och se till att ärendet blir allsidigt belyst. För den skadelidande uppkommer inga kostnader och något behov av rättshjälpsbiträde föreligger normalt inte. Enligt besvärsnämndens praxis beviljas rättshjälp i dessa fall endast undantagsvis, och det skall då föreligga särskilda skäl med hänsyn till

den sökandes personliga förhållanden eller till ärendets beskaffenhet. Den föreslagna bestämmelsen syftar i första hand inte till att påverka möjligheterna att få rättshjälp så länge angelägenheten på detta sätt handläggs inom ramen för patient- eller läkemedelsförsäkringen. Den understryker dock i dessa fall — i linje med den praxis som har utbildats — att den rättssökandes personliga förhållanden bör tillmätas särskild betydelse vid prövningen av rättshjälpsfrågan. I synnerhet gäller detta i den situationen att den skadelidande, sedan saken utretts inom ramen för försäkringen, skall ta ställning till ett erbjudande om ersättning från försäkringen.

Den förordade förändringen berör främst den situationen att frågan om ersättning har väckts vid allmän domstol. Vidare berör regeln den situationen att ärendet har prövats inom försäkringssystemet och därefter hänskjutits till prövning av skiljemän enligt lagen (1929:145) om skiljemän.

Om en ansökan om allmän rättshjälp avslås i de nu nämnda situationerna sker det ofta med hänvisning till att den sökande saknar befogat intresse av att få sin sak prövad. Den nu föreslagna ändringen i lagen syftar främst till att minska möjligheterna att avslå en ansökan på denna grund. Bestämmelsen får dock enligt sin ordalydelse även betydelse för prövningen av om den sökande har behov av bistånd genom allmän rättshjälp (jfr 6 § första stycket RHL). Till skillnad från vad som för närvarande gäller skall prövningen av om den rättssökande har ett befogat intresse av att få sin sak prövad inte göras enbart mot bakgrund de faktiska omständigheterna i ärendet, dvs. i vad mån det materiellt sett framstår som mycket osannolikt eller helt utslutet att ärendet kan drivas med framgång. Även sökandens personliga intresse av att kunna utnyttja alla möjligheter att få ersättning för sin skada bör beaktas. Vid den bedömningen bör hänsyn särskilt tas till skadans omfattning och svårhetsgrad. Utrymmet för att vägra den skadelidande rättshjälp bör generellt sett minska ju svårare skadan är.

Den föreslagna lagändringen syftar givetvis inte till att rättshjälp oavsett omständigheterna alltid skall beviljas i ärenden som rör ersättning till patient för behandlingskada eller läkemedelsskada. Som redan framhållits bör även i fortsättningen huvudregeln vara att rättshjälp ej behövs när ärendet handläggs inom patient- eller läkemedelsförsäkringens ram. Och även i sådana fall där ärendet går till domstol eller skiljeförfarande måste finnas utrymme att avslå en ansökan om rättshjälp, t. ex. om den rättssökandes talan ter sig helt utsiktslös eller om det framstår som ytterst osannolikt att han kan vinna framgång. Den föreslagna bestämmelsen syftar emellertid till en för den rättssökande något mer förmånlig tillämpning än vad som för närvarande gäller. I de situationer där det kan vara tveksamt om rättshjälp skall beviljas eller inte, skall den beslutande myndigheten kunna låta en mer generös inställning grundas på den rättssökandes personliga förhållanden.

28 §

De föreslagna ändringarna i denna paragraf gäller frågan vem som skall besluta i fråga om rättshjälpsavgift och tilläggsavgift och när detta skall ske.

Av bestämmelsen i första meningen framgår att det är rättshjälpsmyn-

digheten som skall fastställa rättshjälpsavgiften och i förekommande fall en tilläggsavgift. Detta skall gälla även i den situationen att den rättsliga angelägenheten har handlagts vid domstol. Domstolen kommer således inte längre att behöva fastställa dessa avgifter. Domstolens befattning med rättshjälpsärendet upphör i samband med att domstolen avgör målet. Domstolen behöver inte heller i sin dom eller sitt beslut särskilt ange summan av de totala rättshjälpskostnaderna. Genom att varje utbetalning fortlöpande registreras, finns den uppgiften ändå tillgänglig i ADB-systemet.

Av bestämmelsen i första meningen följer att rättshjälpsavgift och eventuell tilläggsavgift skall fastställas i princip endast en gång i varje rättslig angelägenhet. Det skall ske när handläggningen är helt avslutad. Detta innebär att den dom eller det beslut varigenom målet eller ärendet har avgjorts skall ha vunnit laga kraft. Om biträdet klagat över den ersättning han har fått skall fastställandet av avgiften anstå till dess att även frågan om biträdesersättningens storlek är slutligt avgjord. Även i utomprocessuella angelägenheter skall handläggningen vara helt avslutad innan avgifterna fastställs. Risk skall med andra ord inte föreligga att ärendet kommer att behandlas vidare i något annat organ. Den nuvarande ordningen där rättshjälpsavgiften fastställs i varje instans och ibland mer än en gång per instans försvinner alltså.

Som framgår av bestämmelsen i andra meningen skall ny avgift kunna fastställas om det i något fall visar sig att det finns ytterligare kostnader som inte har beaktats vid beslutet om rättshjälpsavgift. Denna regel är en säkerhetsventil med tanke på t. ex. den undantagssituationen att någon del av den rättsliga angelägenheten blir föremål för utomprocessuella förhandlingar efter det att målet slutligt avgjorts i domstol.

Lagrådet har i anslutning till denna paragraf tagit upp frågan om beslut angående rättshjälpsavgift m. m. med anledning av ett avgörande i regeringsrätten (RÅ 1980 2:43). Jag vill med anledning av detta påpeka att det problem som lagrådet tar upp väsentligen synes vara undanröjt genom de ändringar i 22 § femte och sjätte styckena RHL, som trädde i kraft den 1 juli 1988 (se prop. 1987/88: 73 s. 104–105).

30 §

Paragrafen innehåller nya bestämmelser i fråga om avräkning med den rättssökande och med biträdet, bl. a. när det gäller tidpunkt och beslutsbefogenheter. De nuvarande bestämmelserna om själva avräkningsförfarandet har utmönstrats ur paragrafen.

Enligt bestämmelserna i *första stycket* är det rättshjälpsmyndigheten som skall göra avräkningen oavsett var den rättsliga angelägenheten har handlagts. En domstol som handlägger ett mål där en part har rättshjälpskommer således inte längre att behöva göra någon avräkning. Avräkning med den rättssökande skall göras så snart rättshjälpsavgiften har fastställts. Som framgår av 28 § fastställs rättshjälpsavgiften endast en gång i varje rättshjälpsärende. Det sker när handläggningen av den rättsliga angelägenheten är avslutad. Avräkning med biträde eller bodelningsförrättare

skall göras när ersättningen till denne har fastställts. Avräkningen med biträdet — och därmed också utbetalning av biträdesersättning — kommer alltså även i fortsättningen att göras en gång för varje instans där den rättsliga angelägenheten handläggs.

I *andra stycket* föreskrivs att regeringen eller domstolsverket får meddela närmare föreskrifter om avräkningen. I dag finns regler om avräkning såväl i RHL som i rättshjälpsförordningen, vilket gör regleringen mindre överskådlig. I fortsättningen kan en samlad reglering ske i förordningsform.

31 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 31 § första och femte styckena samt 33 § RHL. De nuvarande bestämmelserna i 31 § andra-fjärde styckena har av redaktionella skäl förts över till 31 b §, 32 § första stycket och 33 b § RHL.

I *första stycket* — som ersätter nuvarande första och femte styckena — anges vad som gäller i fråga om motparts ersättningsskyldighet för rättshjälpskostnader. Innebörden är — liksom enligt gällande rätt — att de regler om skyldighet att ersätta förfarandekostnader som finns i andra lagar skall tillämpas även i fråga om rättshjälpskostnaderna när den ena parten eller båda parterna har rättshjälp. I tvistemål vid allmän domstol skall alltså rättshjälpskostnaderna fördelas med tillämpning av reglerna om ersättningsskyldighet för rättegångskostnader i 18 kap. RB medan t. ex. fördelningen av sådana kostnader i mål om verkställighet av vårdnad eller umgänge vid de allmänna förvaltningsdomstolarna skall göras med tillämpning av 21 kap. 13 § föräldrabalken. Även för åtskilliga andra mål vid domstol och för angelägenheter som handläggs vid vissa förvaltningsmyndigheter eller vid skiljenämnd finns regler om fördelningen av förfarandekostnaderna som i enlighet med förevarande bestämmelse skall tillämpas på rättshjälpskostnaderna.

Hänvisningen till vad som i lag sägs om ansvaret för kostnader innebär att paragrafen i vissa fall blir tillämplig även på annan än motpart. Så finns t. ex. i RB (18 kap. 7 och 12 §§) regler om att även ställföreträdare, ombud eller intervenient kan förpliktas att ersätta rättegångskostnader. Det är dock endast personer som har uppträtt på samma sida som rättshjälps-havarens motpart som med stöd av förevarande paragraf kan åläggas ersättningsskyldighet för rättshjälpskostnader. Att rättshjälps-havaren eller hans ställföreträdare kan få svara för rättshjälpskostnader framgår av 31 c § RHL i förslaget.

Bestämmelserna i *andra och tredje styckena* motsvarar med vissa redaktionella ändringar de nuvarande bestämmelserna i 33 § RHL.

31 b §

Paragrafen innehåller särregler för ersättningsskyldigheten i vissa familjerättsliga angelägenheter och motsvarar i sak nuvarande 31 § andra och

tredje styckena RHL. Förutom redaktionella ändringar har undantagen från ersättningsskyldigheten modifierats i enlighet med nuvarande praxis (jfr SOU 1984:66 s. 165).

31 c §

Paragrafen motsvaras av nuvarande 29 § RHL. I den paragrafen finns bestämmelser om att maximibeloppet för rättshjälpsavgiften får överskridas om rättshjälpshavaren eller hans ställföreträdare på grund av vårdslöshet eller försummelse har förorsakat kostnader för rättshjälpen. En sådan bestämmelse är svår att inordna i det datorstödda systemet utan att det uppkommer administrativa olägenheter. Den förevarande paragrafen har därför utformats på så sätt att betalningsansvaret har frikopplats från reglerna om rättshjälpsavgift. Har den rättssökande genom vårdslöshet eller försummelse föranlett ökade kostnader för rättshjälpen skall han ersätta staten dessa kostnader oavsett hur ansvaret för rättshjälpskostnaderna i övrigt skall fördelas. Beslut om detta skall enligt 33 § första stycket i förslaget meddelas i samband med att handläggningen av målet eller ärendet avslutas.

Enligt den nuvarande ordningen kan vårdslöshet från en ställföreträdare sida komma att kostnadmässigt belasta rättshjälpshavaren själv. Även en motpart i ärende om bodelning eller äktenskapsskillnad kan få ökade kostnader till följd av vårdslöshet av annan än honom själv, t. ex. rättshjälpshavaren eller hans ställföreträdare (se t. ex. besvärnämndens beslut nr 408/83). Dessa olägenheter uppkommer inte med den föreslagna nya bestämmelsen. Om rättshjälpshavaren eller hans ställföreträdare har orsakat kostnader för rättshjälpen genom vårdslöshet skall den som har varit vårdslös åläggas att betala den extra kostnad som har uppkommit. Den kostnaden skall därefter inte beaktas när rättshjälpsavgiften och motpartens ersättningsskyldighet skall bestämmas.

32 §

I paragrafen finns för närvarande regler om beslut angående återbetalningsskyldighet. Dessa har i förslaget flyttats till 33 §. I stället har i förevarande paragraf tagits in regler om rätt att återfå för mycket erlagd rättshjälpsavgift och tilläggsavgift samt om skyldighet för biträde m. fl. att ersätta rättshjälpskostnader i vissa fall. Reglerna i första stycket motsvaras av 31 § fjärde stycket RHL. Andra stycket i paragrafen motsvaras i sak av nuvarande 30 § andra stycket RHL.

Varken domstolarna eller rättshjälpsmyndigheten behöver i praktiken ta ställning till de frågor som berörs i paragrafen. De kommer att kunna bevakas och skötas maskinellt med datorstöd.

33 §

De nuvarande reglerna i paragrafen om fördelning av ersättning mellan staten och den rättssökande har i förslaget flyttats till 31 § (andra och

tredje styckena). I stället har i paragrafen tagits in regler om förfarandet vid fastställande av ersättningsskyldighet för rättshjälpskostnader. Reglerna motsvaras närmast av nuvarande 32 §.

Enligt gällande regler skall en domstol som avgör ett mål eller ärende samtidigt bestämma dels om motparten skall vara ersättningsskyldig för rättshjälpskostnader och vilket belopp han i så fall skall betala, dels hur stor del av beloppet som skall betalas till rättshjälpshavaren resp. staten. Enligt den föreslagna ordningen skall dessa beslut istället fattas i två steg. Domstolen skall i samband med att handläggningen av den rättsliga angelägenheten avslutas i den instansen, dvs. i samband med dom eller slutligt beslut, endast besluta om hur stort belopp som motparten skall betala. Detta sker med stöd av bestämmelserna i *första stycket*. Beslut om hur betalningen skall fördelas kommer därefter att fattas när den rättsliga angelägenheten är definitivt avslutad. Detta senare beslut kommer att fattas genom automatisk databehandling enligt de föreslagna reglerna i 33 a §.

När det gäller mål om äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan och bodelningsärenden skall ingen uppdelning av ersättningen mellan rättshjälpshavaren och staten ske utan hela ersättningen skall betalas till staten (31 b §). Detta gäller också den betalningsskyldighet som kan åläggas medpart med stöd av 31 a §. Domstolen eller rättshjälpsmyndigheten kommer därför i en sådan situation att slutligt fatta beslut när det gäller ersättningsfrågan i samband med att handläggningen av den rättsliga angelägenheten avslutas. Motsvarande gäller i fråga om beslut som avses i 31 c §.

I de fall där det kan bli aktuellt för en förvaltningsmyndighet eller skiljenämnd att besluta om fördelning av kostnader skall enligt första stycket andra meningen betalningsskyldighet åläggas för rättshjälpskostnaderna i deras helhet eller till viss kvotdel utan angivande av bestämt belopp. Detta hänger samman med att storleken av rättshjälpskostnaderna inte är känd för myndigheten eller skiljenämnden. Först när rättshjälpsmyndigheten har beslutat om biträdets ersättning och övriga rättshjälpskostnader kan ersättningsskyldigheten preciseras till visst belopp och ett beslut fattas om uppdelning av beloppet mellan rättshjälpshavaren och staten.

Det kan sättas i fråga om inte möjligheten att besluta om återbetalningsskyldighet för rättshjälpskostnader i deras helhet eller till viss kvotdel även borde gälla för domstolarna och rättshjälpsmyndigheten. Därigenom skulle t.ex. domstolen vid målets avgörande enkelt kunna bestämma om återbetalningsskyldigheten utan att behöva belastas med arbetet att summera rättshjälpskostnaderna. Att jag ändå väljer den lösning som jag har föreslagit i det föregående beror främst på att risken för rättsförluster för den återbetalningsskyldige sannolikt blir mindre om det i domen eller beslutet direkt anges vilket belopp som skall betalas tillbaka. Den återbetalningsskyldige får då redan genom avgörandet klart för sig betalningsskyldighetens verkliga innebörd, vilket bl. a. är ägnat att underlätta hans ställningstagande i fråga om överklagande. En sådan regel bör också kunna

bidra till att domstolen noggrant prövar skäligheten av de olika kostnaderna.

Regeln i andra stycket motsvarar helt nuvarande 32 § andra stycket.

33 a §

I paragrafen, som har utformats i enlighet med *lagrådets* förslag, anges att beslut enligt 28 §, 31 § andra och tredje styckena samt 32 § får fattas genom automatisk databehandling av uppgifter i ett register fört hos rättshjälpsmyndigheten. Beslut meddelade på detta sätt får anses utgöra beslut fattade av rättshjälpsmyndigheten (jfr prop. 1987/88:159 s. 110 f och NJA 1986 s. 105). Förvaltningslagen (1986:223) blir tillämplig på besluten (prop. 1985/86:80 s. 57), vilket innebär bl. a. att lagens regler om motivering och omprövning av beslut skall iakttas.

Lagrådet har framhållit att den föreslagna ordningen att beslut skall fattas genom automatisk databehandling i viss mån innefattar en principiell nyhet. Den nyligen antagna vägtrafikskattelagen (1988:327) innehåller, liksom den tidigare, visserligen regler om beslut genom automatisk databehandling (36 §) men den lagen upptar också särskilda regler om omprövning av sådant beslut. Dessa regler innebär bl. a. att ett omprövningsbart beslut inte får överklagas (37 § tredje stycket) och att den skattskyldige har rätt att begära slutligt beslut, som i så fall meddelas på sedvanligt sätt och är överklagbart. Jag delar *lagrådets* uppfattning att den stora flertalet fel som kan uppkomma vid automatisk databehandling enligt förevarande paragraf kan hänföras till klara misstag som sker när uppgifter om t. ex. rättshjälpsavgift och tilläggsavgift i det särskilda fallet tillförs datorn för databehandling. Sådana misstag skall rättas till inom ramen för omprövning enligt förvaltningslagen. *Lagrådet* har också ansett sig kunna godta den föreslagna ordningen.

I *lagrådsremissen* crinrades i en andra mening i paragrafen om att samtliga myndigheter som använder registret är registeransvariga enligt datalagen (1973:289). *Lagrådet* har ansett en sådan erinran överflödigt och att den dessutom, såsom den var utformad, kunde skapa svårigheter vid tillämpningen av datalagen. Jag kan instämma i *lagrådets* uppfattning att en sådan bestämmelse inte tjänar något annat ändamål än att utgöra en erinran om vilka myndigheter som är registeransvariga enligt datalagen. Som *lagrådet* har föreslagit kan bestämmelsen därför utgå. Det förtjänar dock framhållas att av datalagen och dess förarbeten (prop. 1973:33 s. 119) framgår att samtliga myndigheter som förfogar över registret eller någon del av detta är registeransvariga.

33 b §

Beslut som avses i 31 § andra och tredje styckena meddelas idag av domstol och avgörandet kan därmed användas som exekutionstitel. För att motsvarande beslut meddelade av rättshjälpsmyndigheten genom automatisk databehandling skall kunna verkställas fordras en särskild regel. I bestämmelsen anges därför att verkställighet av sådana beslut får ske enligt

bestämmelserna i utsökningsbalken. Verkställighet får enligt den föreslagna regeln också, liksom för närvarande, ske beträffande beslut i bodelningsärenden enligt 31 b § tredje stycket (jfr nuvarande 31 § tredje stycket).

49 §

Ändringarna i paragrafen är endast redaktionella och språkliga.

4.2 Förslaget till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)

9 kap. 10 §

I paragrafen har gjorts ändringar av redaktionell natur med anledning av förslaget att de nuvarande rättshjälpsnämnderna och besvärsnämnden för rättshjälpen ersätts av en rättshjälpsmyndighet och en rättshjälpsnämnd.

5 Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att anta förslagen till

1. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429),
2. lag om ändring i sekretesslagen (1980:100).

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Sammanfattning av domstolsverkets rapport (1987:11) ADB-hantering av rättshjälpsärenden m. m.

Prop. 1988/89: 117
Bilaga 1

Rättshjälpskommittén lade under våren 1983 i betänkandet (DsJu 1983:9) ADB-hantering av rättshjälpsärenden fram ett förslag om datorisering av rättshjälpsadministrationen. I sitt huvudbetänkande (Sou 1984:66) Den allmänna rättshjälpen lade kommittén därefter fram förslag om ytterligare datoriseringsåtgärder. DV har fått i uppdrag av regeringen att utreda frågan vidare och föreslå lämpliga rutiner samt ta fram underlag för beslut om systemkonstruktion och upphandling av utrustning. I uppdraget ingår även att lägga fram förslag om hur rättshjälpens administration bör vara organiserad i framtiden.

Utredningen behandlar i första hand frågan om hur administrationen av den allmänna rättshjälpen bör organiseras och datoriseras. Rättshjälpsformerna rättshjälp åt misstänkt i brottmål och rättshjälp genom offentligt biträde berörs endast i begränsad omfattning. I *avsnitt 2* lämnas en utförlig redogörelse för de diskussioner som har förts i tidigare lagstiftningsärenden om organisationsfrågor. I samma avsnitt ställs upp vissa grundläggande krav som bör ställas på en framtida organisation. Det konstateras där att målsättningen med DV:s arbete bör vara att skapa en organisation som – är enkel och obyråkratisk – är kompetent och har tillgång till ett bra beslutsunderlag – är lämplig för en ADB-lösning – är mindre kostsam än idag – inte medför de olägenheter som dagens och tidigare prövade organisationsmodeller medför.

Ytterligare en betydelsefull faktor för utformningen av organisationen är de framtida rättshjälpsärendenas fördelning mellan olika rättsliga angelägenheter. Enligt en prognos som redovisas i *avsnitt 2.3* kommer i framtiden omkring 45 000 ärenden om allmän rättshjälp att anhängiggöras varje år. Av dessa kommer cirka 70 % att vara av sådan art att det kan antas att de kommer att handläggas vid olika domstolar medan resten kan antas komma att handläggas utomprocessuellt och vid olika förvaltningsmyndigheter.

I *avsnitt 2.4* konstateras att det i princip finns endast två huvudmodeller när det gäller rättshjälpens framtida organisation, en centraliserad modell där beslutsfattandet är koncentrerat till en eller några få myndigheter samt en decentraliserad modell med ett spritt beslutsfattande på många myndigheter. Inom och mellan dessa modeller finns det flera olika möjliga variationer och kombinationer. De två huvudmodellerna har i utredningen benämnts rättshjälpsnämndsmodellen och den nuvarande organisationsmodellen. I rättshjälpsnämndsmodellen skulle några få rättshjälpsnämnder ha huvudansvaret för rättshjälpen. I den nuvarande organisationen är beslutsfattandet uppdelat mellan cirka 150 myndigheter – domstolar och rättshjälpsnämnder – och ett stort antal advokater. Som en variant till rättshjälpsnämndsmodellen ställs upp en modell där beslutsbefogenheterna i rättshjälpsfrågor är samlade hos rättshjälpsnämnder och där domstolarna under handläggningen av den rättsliga angelägenheten har en med

rättshjälpsnämnd parallell beslutsrätt i vissa frågor. Som en variant av den nuvarande organisationen ställs upp en modell där domstolarnas befattning med ett rättshjälpsärende upphör i och med att handläggningen avslutas av det mål eller ärende vari rättshjälp förekommer. De uppgifter av ekonomiadministrativ natur som skall fullgöras därefter skulle i stället läggas på en centralmyndighet. I samma avsitt redogörs också för de för- och nackdelar som är förenade med de olika modellerna.

I *avsnitt 4* redogörs för tre olika datalösningar som är tänkbara. Den första är en centraldatorlösning där den myndighet som innehar centraldatorn skulle få underrättelser om händelser i rättshjälpsärenden genom att domstolarna och rättshjälpsnämnderna i pappersform översänder domar, beslut och ersättningsbesked. All registrering och hantering skulle ske centralt. Den andra datorlösningen som redovisas är också en centraldatorlösning men domstolarna skulle förses med terminaler som skulle kopplas till centraldatorn. I denna ADB-lösning skulle registrering ske lokalt medan all bearbetning skulle ske centralt. Den tredje ADB-lösningen som redovisas har central – lokal struktur. Alla domstolar och övriga myndigheter som får besluta i rättshjälpsfrågor skulle förses med egna datorer. Registrering och viss bearbetning skulle ske lokalt i dessa datorer. Vissa funktioner inom rättshjälpsystemet utförs dock lämpligen centralt varför informationen skulle överföras från de lokala datorerna till en centraldator där ytterligare bearbetning skulle ske.

I *avsnitt 5* görs en genomgång av de ekonomiska konsekvenserna av olika datalösningar.

I *avsnitt 3* redogörs för de riktlinjer som bl. a. regeringen har utfärdat när det gäller datoriseringsåtgärder inom den offentliga sektorn. Där konstateras bl. a. att utvecklingen går mot mindre, lokala datorer.

Avsnitt 6 och 7 innehåller DV:s överväganden och förslag när det gäller val av organisationsmodell och datalösning. Där konstateras att utnyttjandet av ADB-teknik inte har sådan betydelse för organisationsfrågorna att det medför att en viss organisationsmodell bör väljas före en annan. DV föreslår i *avsnitt 6* att dagens organisationsmodell behålls i huvudsak. Det avgörande skälet för DV:s ställningstagande är att det är rationellt att den myndighet som handlägger en rättslig angelägenhet också kan besluta i rättshjälpsfrågor. En stor nackdel med dagens organisationsmodell är att domstolarna belastas med många uppgifter av ekonomiadministrativ natur. Utnyttjandet av ADB-teknik innebär att sådana uppgifter kan föras bort från domstolarna och i stället skötas med stöd av en centralt belägen dator. Av det skälet föreslås i *avsnitt 6* att domstolarnas befattning med ett rättshjälpsärende skall upphöra i och med att den avgör den rättsliga angelägenheten. Sådana åtgärder som fastställande av rättshjälps- och tilläggsavgift, avräkning m. m. skall i fortsättningen utföras av rättshjälpsnämnd även när den rättsliga angelägenheten handlagts vid domstol.

Slutligen behandlas också i *avsnitt 6* frågan om hur många rättshjälpsnämnder som skall finnas i framtiden. Enligt en prognos som DV gjort kommer det att finnas underlag för åtta handläggartjänster och 15 övriga tjänster inom rättshjälpsnämndsorganisationen. DV föreslår att en rättshjälpsnämnd skall behållas.

Centraldatorlösningen är den enda ADB-lösningen som blir lönsam om rättshjälpsadministrationen skall datoriseras omgående vid samtliga myndigheter. Om datoriseringen sker successivt i den takt som domstolarna får tillgång till datorer för andra funktioner är emellertid alternativet med central – lokal ADB-behandling mest lönsamt. DV föreslår i *avsnitt 7* att en centraldatorlösning införs så snart det kan ske och att ADB-behandling-
en därefter successivt decentraliseras. När decentraliseringen är fullt genomförd kommer systemet att ha central – lokal struktur där viss bearbetning skall ske lokalt och övrig bearbetning centralt.

I *avsnitt 8* föreslås att beslut om rättshjälpsavgift och vissa andra beslut som skall meddelas efter det att handläggningen av den rättsliga angelägenheten är avslutad skall meddelas maskinellt genom ADB-behandling av uppgifter som finns i ett av rättshjälpsnämnden fört register. Besluten skall inte behöva kontrolleras eller skrivas under.

I *avsnitt 9* behandlas fullföljdsordningen samt vissa organisationsfrågor. DV föreslår att besvärsnämnden för rättshjälpen behålls som fullföljdsinstans för besvär mot beslut av rättshjälpsnämnd. Vidare föreslås att DV:s funktioner avseende rättshjälpen organiseras om.

I *avsnitt 10* föreslås att den kvarvarande rättshjälpsnämnden lokaliseras till Stockholm.

I *avsnitt 11* finns en beskrivning över rutinerna i det tänkta ADB-systemet. Frågan om finansieringen av det nya systemet behandlas i *avsnitt 12*.

Sammanfattning av promemorian (Ds 1988:43) Ett par frågor om allmän rättshjälp i fastighetstvister och patientskadeärenden.

Prop. 1988/89:117
Bilaga 2

I promemorian föreslås två ändringar i fråga om rätten till allmän rättshjälp. Den ena berör fastighetstvister och den andra patientskadeärenden. Förslagen är föranledda av riksdagsbehandlingen av regeringens proposition (prop. 1987/88:73) om förbättringar inom rättshjälpsystemet.

I fråga om fastighetstvisterna föreslås att allmän rättshjälp i viss utsträckning skall kunna beviljas i angelägenheter som i och för sig omfattas av det s. k. fastighetsundantaget. Det gäller den del av den rättssökandes egna kostnader som överstiger ett belopp som motsvara tre gånger basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring som gällde året innan rättshjälp begärs. För år 1989 blir gränsen 77 400 kr.

När det gäller patientskadeärendena föreslås att utrymmet för allmän rättshjälp i angelägenheter som rör ersättning till felbehandlad patient vidgas i fall där rätten till ersättning enligt patientförsäkringen har preskriberats och i fall som utan framgång har prövats inom försäkringsystemet. Vid bedömningen av om den rättssökande skall anses ha befogat intresse av att få sin sak prövad skall enligt förslaget särskild hänsyn tas till sökandens personliga förhållanden.

Förteckning över remissinstanser som yttrat sig över domstolsverkets rapport (1987:11) om ADB-hantering av rättshjälpsärenden m. m.

Prop. 1988/89:117
Bilaga 3

Yttranden över rapporten har avgetts av Högsta domstolen, Regeringsrätten, Svea hovrätt, Göta hovrätt, Kammarrätten i Göteborg, Stockholms tingsrätt, Linköpings tingsrätt, Falköpings tingsrätt, Malmö tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Luleå tingsrätt, länsrätten i Stockholms län, länsrätten i Göteborgs och Bohus län, besvärsnämnden för rättshjälpen, rättshjälpsnämnden i Stockholm, rättshjälpsnämnden i Göteborg, rättshjälpsnämnden i Malmö, rättshjälpsnämnden i Sundsvall, bostadsdomstolen, hyres- och arrendenämnden i Stockholm, hyres- och arrendenämnden i Göteborg, försäkringsöverdomstolen, försäkringsrätten för Mellansverige, arbetsdomstolen, datainspektionen, statskontoret, riksrevisionsverket, Sveriges Advokatsamfund, Sveriges Domareförbund, Föreningen jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer, Tjänstemännens centralorganisation (TCO)

Centralorganisationen SACO/SR har överlämnat ett remissyttrande från medlemsförbundet JUSEK. Landsorganisationen i Sverige (LO) har meddelat att organisationen inte avser att yttra sig över rapporten.

Förteckning över remissinstanser som yttrat sig över departementspromemorian (Ds 1988:43) Ett par frågor om allmän rättshjälp i fastighetstvister och patientskadeärenden

Yttrande över departementspromemorian har avgetts av justitiekanslern, domstolsverket, besvärsnämnden för rättshjälpen, hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockhoms tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Jönköpings tingsrätt, rättshjälpsnämnden i Stockholm, riksdagens ombudsmän, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, småhusskadenämnden, konsortiet för patientförsäkring, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Folk-sam och Landsorganisationen i Sverige (LO).

1 Förslag till

Lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429)

Härigenom föreskrivs i fråga om rättshjälpslagen (1972:429)¹

dels att 5 a och 29 §§ skall upphöra att gälla,

dels att i 18, 21, 22, 25, 34, 43, 45 och 47 §§ ordet "rättshjälpsnämnd" i olika böjningsformer skall bytas ut mot "rättshjälpsmyndighet" i motsvarande form,

dels att 3, 4, 5, 8, 28, 30, 31, 32, 33 och 49 §§ samt rubrikerna närmast före 31 och 33 §§ skall ha följande lydelse,

dels att i lagen skall införas fyra nya paragrafer, 31 b, 31 c, 33 a och 33 b §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

För handläggning av vissa ärenden om rättshjälp finns *rättshjälpsnämnder*. *Verksamhetsområde för rättshjälpsnämnd bestämmes av regeringen.*

För handläggning av vissa ärenden om rättshjälp finns *en rättshjälpsmyndighet*.

Skall ärende om allmän rättshjälp handläggas av rättshjälpsnämnd, upptages ärendet av den rättshjälpsnämnd inom vars verksamhetsområde den rättssökande är bosatt eller, om den rättssökande är dödsbo, den avlidne var bosatt. I fråga om den som ej är bosatt i landet eller dödsbo efter den som ej var bosatt här, upptages ärendet av den rättshjälpsnämnd som regeringen bestämmer.

Skall ärende om rättshjälp genom offentligt biträde handläggas av rättshjälpsnämnd, upptages ärendet av den rättshjälpsnämnd inom vars verksamhetsområde den som åtgärden avser är bosatt eller, i fråga om den som ej är bosatt i landet, av den rättshjälpsnämnd som regeringen bestämmer.

Om ersättning för utlägg vid rådgivning skall fastställas, skall ärendet handläggas av den rättshjälpsnämnd inom vars verksamhetsområde advokatbyrån är belägen.

Rättshjälpsnämnd står under tillsyn av domstolsverket.

Regeringen får förordna att rätts-

¹ Lagen omtryckt 1983:487. Senaste lydelse av 5 a § 1988:1295.

hjälpnsämnd skall vara delad i avdelningar. Vad som föreskrives om nämnd äger motsvarande tillämpning på sådan avdelning.

4 §²

Rättshjälpsnämnd består av ordförande, som skall vara lagfären och erfaren i domarvärv, samt fyra andra ledamöter. Av dessa skall två vara advokater, en anställd på allmän advokatbyrå och en enskilt verksam. De två övriga skall vara svenska medborgare och får inte vara underåriga eller ha förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken.

För prövning av överklaganden i vissa fall enligt denna lag finns en rättshjälpsnämnd. Den består av ordförande, som skall vara eller ha varit ordinarie domare, samt fyra andra ledamöter. Av dessa skall två vara advokater, en anställd på allmän advokatbyrå och en enskilt verksam. Samtliga ledamöter skall vara svenska medborgare och får inte vara underåriga eller ha förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken.

Regeringen utser ordförande och övriga ledamöter för viss tid. För ordförande skall finnas en eller flera ersättare. Bestämmelserna om ordförande äger motsvarande tillämpning på ersättare. I övrigt får regeringen utse erforderligt antal ersättare.

5 §

Rättshjälpsnämnd är beslutför med ordföranden och minst två andra ledamöter, av vilka en *icke* är advokat. Vid avgörande av ärende, som är av principiell betydelse eller annars av särskild vikt, skall dock samtliga ledamöter *deltaga*.

Rättshjälpsnämnden är beslutför med ordföranden och minst två andra ledamöter, av vilka en inte är advokat. Vid avgörande av ärende, som är av principiell betydelse eller annars är av särskild vikt, skall dock samtliga ledamöter delta.

Rättegångsbalkens regler om omröstning i tvistemål äger motsvarande tillämpning när ärende avgöres av rättshjälpsnämnd. Ordföranden skall dock säga sin mening först.

I den utsträckning regeringen bestämmer får tjänsteman vid rättshjälpsnämnden på nämndens vägnar slutligt pröva rättshjälpsärende.

8 §³

Allmän rättshjälp får ej beviljas

1. i angelägenhet som skall prövas eller på annat sätt behandlas utom riket, om ej den rättssökande är bosatt här och särskilda skäl föreligger för rättshjälp.

2. utlänningar som varken är eller tidigare varit bosatta här, om det inte finns särskilda skäl för rättshjälp.

² Senaste lydelse 1988:1295.

³ Senaste lydelse 1988:213.

3. den som är eller har varit näringsidkare i angelägenhet som har uppkommit i hans näringsverksamhet, om det inte finns skäl för rättshjälp med hänsyn till verksamhetens art och begränsade omfattning, hans ekonomiska och personliga förhållanden och omständigheterna i övrigt,

4. i fråga om anspråk som överlåtit till den rättssökande, om överlåtelser kan antagas ha ägt rum i syfte att åstadkomma fördel vid prövning av begäran om rättshjälp,

5. för upprättande av självdeklaration,

6. för upprättande av äktenskapsförord, testamente eller gåvohandling,

7. i angelägenhet rörande bodelning, om det inte med hänsyn till boets beskaffenhet och makarnas eller sambornas personliga förhållanden finns särskilda skäl för rättshjälp,

8. om frågan om rättshjälp kan anstå till dess en annan rättslig angelägenhet, vari anspråket stöder sig på väsentligen likartad grund, har avgjorts slutligt.

9. ägaren eller tidigare ägare av en fastighet eller en byggnad i angelägenhet som avser fastigheten eller byggnaden, om han har eller borde ha haft rättsskyddsförsäkring eller något annat liknande rättsskydd som omfattar angelägenheten,

9. ägaren eller tidigare ägare av en fastighet eller en byggnad i angelägenhet som avser fastigheten eller byggnaden, om han har eller borde ha haft rättsskyddsförsäkring eller något annat liknande rättsskydd som omfattar angelägenheten *och något annat inte följer av fjärde stycket,*

10. i angelägenhet rörande trafikskadeersättning enligt trafikskadelagen (1975:1410) eller rörande skadestånd som kan betalas från en föreliggande ansvarsförsäkring; dock får rättshjälp beviljas den skadelidande om angelägenheten är anhängig vid domstol eller rör enbart annan skada än personskada,

11. den som ej har befogat intresse av att få sin sak behandlad.

I fråga om visst slag av ärenden som är talrikt förekommande och normalt av enkel beskaffenhet kan regeringen förordna att allmän rättshjälp ej skall beviljas.

Under förutsättning av ömsesidighet kan regeringen förordna att medborgare i en viss främmande stat och den som, utan att vara medborgare i den staten, är bosatt där skall vara likställd med svensk medborgare i fråga om allmän rättshjälp.

I fall som avses i första stycket 9 får rättshjälp beviljas när den rättssökandes kostnader i angelägenheten har uppgått till minst tre gånger det basbelopp som anges i 6 § första stycket. Därvid beaktas endast kostnader av sådant slag som kan antas komma att betalas från den rättssökandes rättsskydd eller, om något sådant inte finns, kostnader som avses i 9 § andra stycket.

Vid prövningen av en ansökan om allmän rättshjälp i angelägenhet som rör ersättning till en behand-

lingskadad eller läkemedelsskadad patient skall särskild hänsyn tas till den rättssökandes personliga förhållanden.

28 §

I mål eller ärende vid domstol skall domstolen fastställa rätts-hjälpsavgiften och i förekommande fall tilläggsavgiften i samband med att den fastställer ersättning till biträde. Finns ej biträde eller begär biträdet ej ersättning, fastställs rätts-hjälpsavgiften när domstolen skiljer målet eller ärendet från sig eller när rätts-hjälpen upphör. Vad nu sagts gäller även om rätts-hjälpsavgift och tilläggsavgift tidigare har fastställts för den rättssökande.

Är den rättsliga angelägenheten ej anhängig vid domstol, skall rätts-hjälpsnämnden fastställa rätts-hjälpsavgiften och tilläggsavgiften. Därvid skall första stycket tillämpas.

Rätts-hjälpsmyndigheten skall fastställa den rättssökandes rätts-hjälpsavgift och tilläggsavgift, så snart kostnaderna för rätts-hjälpen är slutligt bestämda. Skulle ytterligare kostnader visa sig sedan avgiften fastställts, får dock ny avgift fastställas.

30 §⁴

När myndighet fastställt rätts-hjälpsavgiften och i förekommande fall tilläggsavgiften skall genom dess försorg avräkning göras med den rättssökande och med biträde eller bodelningsförrättare.

Från ersättning till biträde eller bodelningsförrättare enligt 22 § skall avräknas vad den rättssökande enligt 27 § är skyldig att utge till denne. Understiger ersättningen vad som skall avräknas, svarar biträdet eller bodelningsförrättaren, om kostnader utöver dennes ersättning uppkommit för rätts-hjälpen, mot staten för mellanskillnaden.

Fastställs rätts-hjälpsavgiften och tilläggsavgiften till lägre belopp än det som den rättssökande inbetalat, får återbetalning av mellanskillnaden anstå, om det finns anledning anta att högre belopp kommer att fastställas på grund av ytterligare kostnader för rätts-hjälpen.

Avräkning görs av rätts-hjälpsmyndigheten. Avräkning med den rättssökande sker så snart rätts-hjälpsavgiften och tilläggsavgiften har fastställts. Avräkning med biträde eller bodelningsförrättare görs när ersättning till denne har fastställts.

Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, domstolsverket meddelar närmare föreskrifter om avräkningen.

⁴ Senaste lydelse 1988:213.

Motparts ersättningsskyldighet för kostnad för allmän rättshjälp**Ersättningsskyldighet för rätts-
hjälpkostnader**31 §⁵

I fråga om part som åtnjuter allmän rättshjälp i mål eller ärende vid domstol äger i fråga om kostnaderna för rättshjälpen bestämmelse i lag om parts rättegångskostnad tillämpning utom beträffande ersättning för ränta. Motpart eller annan som är ersättningsskyldig för sådana kostnader skall åläggas att utge ersättning enligt vad som sägs i 33 §.

Om det döms till äktenskapskillnad betalas till staten. Om den mellan makar efter gemensam ansökan ersättningsskyldige har förpliktats och den ena maken har åtnjutit att ersätta endast en del av allmän rättshjälp, skall rätten rättshjälpkostnaderna, skall han ålägga den andra maken att betala betala ersättningen till den staten hälften av kostnaderna för rättssökande och till staten med rättshjälpen. Om maximibeloppet för den andra makens rättshjälpavgift skulle ha varit lägre än hälften av rättshjälpkostnaderna, skall åläggandet dock begränsas till vad som motsvarar maximibeloppet. Ersättningsskyldighet skall inte åläggas, om beloppet understiger en viss av regeringen fastställd gräns. Ersättningsskyldighet skall heller inte åläggas om det med hänsyn till omständigheterna annars är obilligt.

Har bodelningsförrättare förordnats och har ena maken eller sambon åtnjutit allmän rättshjälp, skall rättshjälpsnämnden med motsvarande tillämpning av andra stycket besluta om kostnaderna för bodelningsförrättaren och för utredning som denne har föranställt om. Beslutet om ersättningsskyldighet får verkställas enligt vad som är föreskrivet om allmän domstols dom.

Om den rättssökandes rättshjälpavgift och tilläggsavgift till-

Bestämmelser i lag om ansvar för motparts kostnader i rättegång eller annat motsvarande förfarande gäller även i fråga om motpartens rättshjälpkostnader. Ersättning för ränta skall dock inte betalas.

Den som är ersättningsskyldig för rättshjälpkostnader skall till den rättssökande betala ett belopp som motsvarar dennes rättshjälpavgift och tilläggsavgift. Återstoden skall betalas till staten. Om den ersättningsskyldige har förpliktats att ersätta endast en del av rättshjälpkostnaderna, skall han betala ersättningen till den rättssökande och till staten med motsvarande fördelning.

Om rättshjälp har beviljats i ett ärende angående verkställighet enligt utskönningsbalken, skall sådan särskild avgift enligt förordningen (1981:1185) om utskönningsavgifter som har tagits ut av motparten fördelas enligt bestämmelserna i andra stycket.

⁵ Senaste lydelse 1988:213.

sammans med den ersättning som maken har ålagts att betala enligt andra och tredje styckena eller som medpart har ålagts att betala enligt 31 a § överstiger rättshjälpskostnaderna, skall den rättssökande berättigas att få tillbaka den överskjutande delen.

Skall i annat fall beslut meddelas om fördelning av kostnader mellan parter, äger därom gällande bestämmelser motsvarande tillämpning i fråga om kostnaderna för allmän rättshjälp åt part. Därvid skall betalningsskyldighet åläggas för dessa kostnader i deras helhet eller till viss kvotdel utan angivande av bestämt belopp.

31 b §

Om rätten dömer till äktenskaps-skillnad efter gemensam ansökan av makar och endast den ena maken har rättshjälp, är den andra maken skyldig att betala hälften av rättshjälpskostnaderna till staten. Han är dock inte skyldig att betala mer än vad som motsvarar det maximibelopp för allmän rättshjälp som gäller för honom.

Ersättningsskyldighet enligt första stycket föreligger inte om beloppet understiger en viss av regeringen fastställd gräns, om den andra maken haft kostnader för eget ombud som överstiger avgiften för en timmes rådgivning enligt denna lag eller om det annars är oskäligt med hänsyn till omständigheterna.

Om en bodelningsförrättare har förordnats i ett ärende där endast den ena maken eller sambon har rättshjälp, är den andra maken eller sambon skyldig att enligt de grunder som anges i första och andra styckena betala kostnaderna för bodelningsförrättaren och för utredning som denne har beslutat om.

31 c §

Om den rättssökande genom vårdslöshet eller försummelse har föranlett ökade kostnader för rätts-

*hjälp*en, skall han ersätta staten dessa kostnader oavsett hur ansvaret för rättshjälpskostnaderna i övrigt skall fördelas. Motsvarande gäller den rättssökandes ställföreträdare.

32 §⁶

När mål eller ärende i vilket part har allmän rättshjälp avgörs, skall beslut samtidigt meddelas angående ersättningsskyldighet enligt 31 eller 31 a §.

När en borgenär har beviljats allmän rättshjälp i angelägenhet som rör försättande i konkurs, skall beslut om ersättningsskyldighet meddelas senast i samband med att utdelningen i konkursen fastställs.

Om summan av rättshjälpsavgiften, tilläggsavgiften och den ersättning som medpart eller annan har ålagts att betala med stöd av 31 a eller 31 b §§ överstiger rättshjälpskostnaderna, skall den rättssökande få tillbaka den överskjutande delen av staten.

Om ersättning enligt 22 § till biträde eller bodelningsförrättare har fastställts till ett lägre belopp än summan av rättshjälpsavgiften och tilläggsavgiften, svarar denne, om kostnader utöver ersättningen uppkommit för rättshjälp, mot staten för mellanskillnaden.

Fördelning av ersättning mellan staten och den som haft allmän rättshjälp

Förfarandet då ersättnings skyldighet för rättshjälpskostnader fastställs

33 §

Om motpart eller annan enligt 31 § första eller femte stycket har ålagts ersättningsskyldighet för rättshjälpskostnader, skall ersättningen betalas till den rättssökande med belopp som motsvarar rättshjälpsavgiften jämte tilläggsavgift och till staten med återstoden.

Om ersättningsskyldighet inte har ålagts till fullt belopp skall vad i första stycket sägs om rättshjälpsavgift och tilläggsavgift avse de delar härav som svarar mot fördelningen av ersättningsskyldigheten.

Har allmän rättshjälp beviljats sökande i ärende angående verkställighet enligt utsökningsbalken, skall bestämmelserna i första och andra styckena om ersättning tillämpas också i fråga om särskild avgift en-

I samband med att handläggningen avslutas i ett mål eller ärende i vilket part har allmän rättshjälp skall beslut meddelas om vilket belopp som skall betalas enligt 31 § första stycket och 31 a-c §§. Om beslutet meddelas av annan myndighet än domstol eller rättshjälpsmyndigheten, skall betalningsskyldigheten bestämmas till att avse kostnaderna i deras helhet eller viss kvotdel utan att ett bestämt belopp anges.

När en borgenär har beviljats allmän rättshjälp i en angelägenhet som rör försättande i konkurs, skall beslut om ersättningsskyldighet meddelas senast i samband med att utdelningen fastställs.

⁶ Senaste lydelse 1988:213.

ligt förordningen (1981:1185) om
utsökningsavgifter som i ärendet ut-
tagits hos motparten.

33 a §

Beslut enligt 28 §, 31 § andra och tredje styckena samt 32 § fattas av rättshjälpsmyndigheten genom automatisk databehandling av uppgifter i ett av myndigheten fört register över rättshjälpskostnader. Rättshjälpsmyndigheten och de andra myndigheter som förfogar över registret är registeransvariga enligt datalagen (1973:289).

33 b §

Beslut om ersättningsskyldighet för rättshjälpskostnader enligt 31 § andra och tredje styckena och 31 b § tredje stycket får verkställas enligt bestämmelserna i utsökningsbalcken.

49 §⁷

I fråga om talan mot domstols beslut enligt denna lag tillämpas vad som i allmänhet gäller om talan mot beslut av domstolen.

Beslut enligt denna lag av rätts-
hjälpnämnd eller annan förvalt-
ningsmyndighet som ej omfattas av
första stycket överklagas hos be-
svärsnämnden. Beslut av utskriv-
ningsnämnd överklagas dock hos
psykiatriska nämnden.

Beslut av advokat eller biträdande jurist på allmän advokatbyrå får inte överklagas.

*Talan får ej föras mot besvärs-
nämndens eller psykiatriska näm-
ndens beslut enligt denna lag.*

Beslut enligt denna lag av rätts-
hjälpmyndigheten eller annan
förvaltningsmyndighet som ej om-
fattas av första stycket överklagas
hos rättshjälpsnämnden. Beslut av
utskrivningsnämnd överklagas dock
hos psykiatriska nämnden.

*Rättshjälpsnämndens och psyki-
atriska nämndens beslut enligt den-
na lag får inte överklagas.*

Denna lag träder i kraft, i fråga om 8 § den 1 juli 1989, och i övrigt den dag regeringen bestämmer.

⁷ Senaste lydelse 1988:213.

Härigenom föreskrivs att 9 kap. 10 § sekretesslagen (1980:100)¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 kap.

10 §

Sekretess gäller hos *rättshjälpsnämnd, besvärsnämnden för rättshjälpen* samt domstolsverket i ärende om rättshjälp

1. för uppgift som angår den rättsliga angelägenhet som ärendet avser,

2. för uppgift om enskilda personliga eller ekonomiska förhållanden i övrigt, om det kan antas att den enskilde lider skada eller men om uppgiften röjs.

Sekretess gäller hos *rättshjälpsmyndigheten, rättshjälpsnämnden* samt domstolsverket i ärende om rättshjälp

1. för uppgift som angår den rättsliga angelägenhet som ärendet avser,

2. för uppgift om enskilda personliga eller ekonomiska förhållanden i övrigt, om det kan antas att den enskilde lider skada eller men om uppgiften röjs.

Sekretessen enligt denna paragraf gäller inte beslut i ärendet.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst femtio år.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

¹ Lagen omtryckt 1988:9.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1989—02—23

Närvarande: f. d. regeringsrådet Stig Nordlund, justitierådet Johan Lind, regeringsrådet Sigvard Berglöf

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 19 januari 1989 har regeringen på hemställan av statsrådet Laila Freivalds beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429).
2. lag om ändring i sekretesslagen (1980:100).

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Håkan Lavén.

Förslagen föranleder följande yttrande av *lagrådet*.

Lagen om ändring i rättshjälpslagen (1972:429)

I samband med att föredragande statsrådet behandlar frågan om möjligheten att överklaga rättshjälpsmyndighetens beslut i rättshjälpsärenden har det gjorts vissa uttalanden om den rättssökandes möjlighet att begära omprövning hos rättshjälpsmyndigheten (avsnitt 2.1.5). Bl. a. anförs att det kan vara lämpligt att omprövningen sker på en högre nivå inom myndigheten och att de närmare formerna för omprövningen skall regleras i myndighetens instruktion.

För rättshjälpsmyndigheten gäller förvaltningslagen (1986:223). Enligt 27 § i den lagen skall en myndighet, som är första instans, själv ändra sitt beslut under förutsättning bl. a. att beslutet är uppenbart oriktigt och att omprövningen av beslutet kan ske snabbt och enkelt. Det har uttalats att det står bäst i överensstämmelse med lagstiftarens intentioner att ett omprövningsbeslut enligt 27 § förvaltningslagen fattas på samma nivå inom myndigheten som det tidigare beslutet (Hellners-Malmqvist, Nya förvaltningslagen, s. 332).

Uttalandena i det nu aktuella lagstiftningsärendet kan uppfattas så att det blir fråga om en mer omfattande omprövning än vad som följer av 27 § förvaltningslagen. Avsikten synes dock vara att omprövningen inte skall kunna leda till att beslutet ändras till den enskildes nackdel. Det får även förutsättas att de tilltänkta reglerna i instruktionen om formerna för omprövning inte kommer att medföra något hinder eller någon fördröjning för rättssökanden när det gäller att få till stånd en överprövning av rättshjälpsmyndighetens beslut hos rättshjälpsnämnden.

Under de angivna förutsättningarna torde det enligt lagrådets mening i och för sig inte finnas något hinder att genom bestämmelser i instruktionen införa ett mer omfattande system för omprövning än som följer av 27 § förvaltningslagen, jfr 3 § förvaltningslagen.

8 §

Paragrafen innehåller i dess nuvarande lydelse tre stycken. I första

stycket tas i elva olika punkter upp fall när allmän rättshjälp inte får lämnas. Bestämmelsen i andra stycket innebär att regeringen i fråga om visst slag av ärenden som är talrikt förekommande och normalt av enkel beskaffenhet får förordna att allmän rättshjälp inte skall lämnas. Av tredje stycke följer slutligen att regeringen under vissa förutsättningar får förordna att en medborgare i en främmande stat skall i fråga om allmän rättshjälp vara likställd med en svensk medborgare.

Första stycket punkt 9 innehåller det s.k. fastighetsundantaget. Enligt det remitterade förslaget skall punkten kompletteras med en hänvisning till ett fjärde stycke i paragrafen. Kompletteringen innebär att fastighetsundantaget skall gälla om det inte följer något annat av fjärde stycket. Vidare föreslås att till paragrafen skall fogas ett nytt fjärde och ett nytt femte stycke. Det fjärde stycket innehåller en bestämmelse om att allmän rättshjälp kan under vissa förutsättningar beviljas i fastighetstvister. Enligt lagrådets mening knyter denna bestämmelse direkt an till förbudskatalogen i första stycket på ett sådant sätt att den bör tas in i omedelbar anslutning härtill som ett andra stycke i paragrafen. Paragrafens nuvarande andra och tredje stycken bör med hänsyn till deras innehåll placeras som respektive tredje och fjärde stycket.

Enligt det föreslagna fjärde stycket kan rättshjälp beviljas när den rättssökandes kostnader i angelägenhet som avser fastighet eller byggnad har uppgått till minst tre basbelopp, varvid skall beaktas endast sådan kostnad som i det fall sökanden har en rättsskyddsförsäkring kan komma att utgå på grund av försäkringen. En rättsskyddsförsäkring täcker i regel såväl den rättssökandes egna kostnader som eventuella motpartskostnader som han kan bli skyldig att ersätta. En motpartskostnad är emellertid inte att anse som en rättshjälpkostnad enligt RHL (jfr 9 § lagen) och enligt remissprotokollet skall en motpartskostnad inte heller räknas som en kostnad vid beräkning av det gränsbelopp om tre basbelopp då rättshjälp skall kunna beviljas. Hänsyn skall endast tas till den rättssökandes egna kostnader, såsom biträdeskostnad eller kostnader för utredningen eller bevisning, t. ex. kostnader för eget vittne inräknat dennes resekostnader. Lagtextförslaget kan i denna fråga inte anses ge ett entydigt klart besked. Enligt lagrådets mening bör i förtydligande syfte anges att rättshjälp får beviljas när den rättssökandes *egna* kostnader i angelägenheten uppgått till minst tre basbelopp.

I förslagets femte stycke har det tagits in en särregel om möjligheterna att få allmän rättshjälp i angelägenhet rörande ersättning vid behandlingsskada eller läkemedelsskada. Vid prövningen av rättshjälpfrågan skall i dessa fall särskild hänsyn tas till den rättssökandes personliga förhållanden. Den föreslagna regeln bör ses mot bakgrund av dels den allmänna bestämmelsen beträffande tillämpningsområdet i 6 § — allmän rättshjälp beviljas under vissa omständigheter om någon behöver sådant bistånd — dels bestämmelsen i 8 § första stycket punkt 11 om att allmän rättshjälp inte får beviljas den som inte har befogat intresse av att få sin sak behandlad. Av remissprotokollet framgår att den föreslagna bestämmelsen syftar till en för den rättssökande något mer förmånlig tillämpning än vad som nu gäller och att i de situationer där det kan vara tveksamt om rättshjälp skall

beviljas den beslutande myndigheten skall kunna låta en mer generös inställning grundas på den rättssökandes personliga förhållanden. Det framhålls också i remissen att rättshjälp i allmänhet inte behövs när ärendet handläggs inom patient- eller läkemedelsförsäkringens ram och inte bör beviljas om den rättssökandes talan vid domstol eller skiljeförfarande ter sig helt utsiktlös eller om det är ytterst osannolikt att han kan vinna framgång. Även om således ett relativt restriktivt beviljande av allmän rättshjälp är åsyftad vid angelägenhet av ifrågavarande slag anser lagrådet att den föreslagna bestämmelsen inte bör ha sin plats i en paragraf som främst syftar till att reglera fall där allmän rättshjälp inte får beviljas. Enligt lagrådets mening kan den föreslagna bestämmelsen inte heller fogas till någon annan av de paragrafer som behandlar den allmänna rättshjälpens tillämpningsområde. Bestämmelsen bör lämpligen tas in i en särskild paragraf – förslagsvis i en ny 8 a §.

Beträffande den föreslagna regelns utformning vill lagrådet framhålla att frågan om patienter tillfogats sådan skada som anges i regeln eller ej kan vara helt avgörande för prövningen av ersättningen. Den föreslagna lydelsen leder närmast till att den rättssökandes personliga förhållanden skall beaktas endast då fråga är om någon som faktiskt är behandlingsskadad eller läkemedelsskadad. Lagrådet föreslår att en ny 8 a § får följande utformning:

”Vid prövningen av en ansökan om allmän rättshjälp i angelägenhet som rör ersättning till en patient för behandlingsskada eller läkemedelsskada skall särskild hänsyn tas till den rättssökandes personliga förhållanden.”

Lagrådets förslag föranleder en komplettering av ikraftträdandebestämmelserna.

28 §

I specialmotiveringen till den nya lydelsen av paragrafen anförs, att domstols befattning med ett rättshjälpärende upphör i samband med att domstolen avgör målet. Detta uttalande tar sikte på förhållandena vid allmän domstol. Enligt 18 kap. 14 § rättegångsbalken skall nämligen en part, som vill ha ersättning för rättegångskostnad, framställa sitt yrkande innan handläggningen avslutas. Någon motsvarande bestämmelse gäller däremot inte beträffande rättegångskostnad vid förvaltningsdomstolar. Som framgår av RÅ 1980 2:43 har regeringsrätten funnit att domstolen enligt rättshjälplagen skall fastställa ersättning till biträde även efter det domstolen avgjort målet. I sådant fall får rättshjälpsmyndigheten fastställa ny avgift med stöd av andra meningen i paragrafens nya lydelse.

Lagrådets påpekande får betydelse även vid tillämpningen av 30 § i dess nya lydelse.

33 a §

Den föreslagna ordningen att beslut skall fattas genom automatisk databehandling innefattar i viss mån en principiell nyhet. Den nyligen antagna vägtrafikskattelagen (1988:327) innehåller, liksom den tidigare, visserligen regler om beslut genom automatisk databehandling (36 §) men den lagen upptar också särskilda regler om omprövning av sådant beslut. Dessa

regler innebär bl. a. att ett omprövningsbart beslut inte får överklagas (37 § tredje stycket) och att den skattskyldige har rätt att begära slutligt beslut, som i så fall meddelas på sedvanligt sätt och är överklagbart.

Det remitterade förslaget innehåller inte några särskilda regler om omprövning. Däremot uttalas i specialmotiveringen att omprövning kan ske enligt bestämmelserna i förvaltningslagen. De bestämmelserna innebär bl. a. att omprövning skall ske bara om ändringen av beslutet kan ske snabbt och enkelt (27 §).

Man torde kunna räkna med att det stora flertalet fel som kan uppkomma vid automatisk databehandling enligt förevarande paragraf kan hänföras till klara misstag som sker när uppgifter om t. ex. rättshjälpsavgift och tilläggsavgift i det särskilda fallet tillförs datorn för databehandling. Sådana misstag kan rättas till inom ramen för omprövning enligt förvaltningslagen. Lagrådet har därför ansett sig kunna godta den föreslagna ordningen.

Själva omprövningen, dvs. rättelser av uppgifter av nyss angivet slag, kan knappast sägas ske genom automatisk databehandling. För att lagtexten skall täcka även det fallet föreslår lagrådet att ordet "får" sätts in mellan orden "32 §" och "fattas" i första meningen.

Den andra meningen i paragrafen synes inte vara avsedd att tjäna något annat ändamål än att utgöra en erinran om vilka myndigheter som är registeransvariga enligt datalagen. En sådan erinran är överflödigt och kan dessutom, såsom den utformats, skapa svårigheter vid tillämpningen av datalagen. Lagrådet föreslår därför att meningen slopas.

Lagen om ändring i sekretesslagen (1980:100)

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.

Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 2 mars 1989	11
1 Inledning	11
2 Allmän motivering	12
2.1 Organisationsfrågor	12
2.1.1 Bakgrund	12
2.1.2 Beslutsbefogenheterna	13
2.1.3 Datorlösningen	15
2.1.4 Rättshjälpsmyndigheten m. m.	17
2.1.5 Fullföljdsordningen m. m.	18
2.2 Ett par frågor om allmän rättshjälp.	20
2.2.1 Inledning	20
2.2.2 Fastighetstvister	21
2.2.3 Tvister rörande skador inom hälso- och sjukvården	24
2.3 Ikraftträdande	26
2.4 Kostnadsberäkning	26
3 Upprättade lagförslag	27
4 Specialmotivering	27
4.1 Förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429)	27
4.2 Förslaget till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)	36
5 Hemställan	36
6 Beslut	36
Bilaga 1 Sammanfattning av domstolsverkets rapport (1987:11) ADB-hantering av rättshjälpsärenden m. m.	37
Bilaga 2 Sammanfattning av promemorian (Ds 1988:43) Ett par frågor om allmän rättshjälp i fastighetstvister och patient- skadeärenden	40
Bilaga 3 Förteckning över remissinstanser som yttrat sig över rap- porten	41
Bilaga 4 Förteckning över remissinstanser som yttrat sig över pro- memorian	42
Bilaga 5 De till lagrådet remitterade lagförslagen	43
Bilaga 6 Lagrådets yttrande över lagförslagen	52